

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Кравченко Оксана Григорівна

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник
_____ Л.В.

Пушкар,
кандидат педагогічних наук,
доцент,
доцент кафедри дошкільної
і початкової освіти
«_____» _____ 2021
року Виконавець

_____

О.Г. Кравченко
«_____» _____ 2021
року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Музично-естетична культура дітей старшого дошкільного віку як предмет наукового дослідження.....	6
1.2. Психолого-педагогічні особливості формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку	20
1.3. Роль театралізованої діяльності у формуванні музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку	30
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ.....	43
ДІЯЛЬНОСТІ.....	43
2.1. Педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності	43
2.2. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку	51
2.3. Перебіг і результати формувального експерименту	65
Висновки до розділу 2	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства помітні істотні зміни у сфері духовного життя особистості, що характеризується переорієнтацією культурних цінностей з пріоритетів духовних на матеріальні важелі. Особливого вирішення потребує проблема музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку, формування у них загальнолюдських цінностей: моральних, духовних, інтелектуальних. Доцільність звернення до обраної проблематики підтверджується положеннями законів України «Про освіту» (2017р.), «Про дошкільну освіту (2001р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа (2016р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.), програмами розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях проблема розвитку музично-естетичної культури дітей дошкільного віку розглядається у різних аспектах: через театралізовану діяльність (Д. Менджерницька, Л. Артемова, Р. Жуковська, Н. Карпінська, Н. Кудикіна та ін.); зв'язок театралізованої і дитячої гри (Л. Бочкарьова, Л. Виготський та ін.); співзвучність творчих театралізованих ігор та мистецтва (М. Васильєва, С. Козлова, Д. Ельконін та ін.); питання розвитку музично-естетичної культури засобами мистецтва (В. Медушевський, Н. Миропольська, Б. Неменський, Г. Шевченко та ін.). Проблеми музично-естетичного розвитку особистості розглядали Д. Кабалевський, М. Леонтович, З. Кодай, К. Орф, П. Сокальський та ін.

Актуальність порушеної проблеми, доцільність наукового пошуку шляхів її вирішення зумовили вибір теми: *«Формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності»*.

Мета дослідження: визначити та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

2. Визначити педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

3. Обґрунтувати критеріально-рівневе оцінювання музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

Об'єкт дослідження: процес формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення даних уможливили обґрунтування змісту та структури основних категорій дослідження, визначення критеріїв та показників, комплексу педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку; *емпіричні:* методи опитування: (анкетування, тестування, інтерв'ювання), бесіди з дітьми та фахівцями у галузі дошкільної освіти; педагогічний експеримент; *методи математичної статистики* – для визначення якісного і кількісного аналізу результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів: з'ясовано теоретичні основи формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку; уточнено критерії та показники рівнів сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку; визначено та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в організації процесу формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти «Пролісок» Лохвицької міської ради, с. Безсали, Миргородського району, Полтавської області. Результати дослідження можуть бути застосовані у розробці конспектів заходів музично-естетичного або театрального напрямів для дітей старшого дошкільного віку, можуть бути використані методистами, музичними керівниками та вихователями закладів дошкільної освіти, студентами педагогічних вузів, які навчаються за спеціальністю 0012 Дошкільна освіта.

Апробація результатів та публікації. Результати магістерської роботи апробовано на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (м. Суми, СумДПУ імені А. С. Макаренка, 27.11.2020 р.); а також на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (м. Суми, СумДПУ імені А. С. Макаренка, 28.04.2021 р.). Основні положення роботи висвітлено у двох публікаціях [38; 39].

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, основний текст – 79 сторінка. У списку 88 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Музично-естетична культура дітей старшого дошкільного віку як предмет наукового дослідження

Одним із важливих завдань всебічного розвитку сучасної дитини є виховання музично-естетичної культури, яка покликана допомогти дитині усвідомити себе як суб'єкта творчості, спрямованої на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Незаперечним фактом сучасної педагогічної науки є те, що у становленні духовності, внутрішньої культури і гармонії дитини важлива роль належить мистецтву, яке посідає провідне місце серед усіх психоемоційних чинників впливу на особистість, найбільш природно і тонко торкається найрізноманітніших струн чутливої дитячої душі, на що вказували науковці Г. Ващенко, В. Іванов, Д. Лихачов, Л. Масол, В. Сухомлинський, С. Русова. Адже мистецтво, на думку В. Сухомлинського, «це час і простір у якому живе краса людського духу» [75; 70].

Оскільки мистецтво є складовою частиною духовної культури суспільства і специфічним видом духовного освоєння світу, воно має неоціненне значення для цілісного суспільного виховання дітей, їх естетичного та інтелектуального розвитку. Зокрема, Л. Масол зазначає, що «мистецтво – це душа і мова культури, форма її самосвідомості, адже за допомогою мистецтва, що акумулює пережитий і пропущений через ціннісний спектр досвід людства, особистість усвідомлює себе і світ у ньому. Зі здатністю до художньої творчості, гармонізації й удосконалення всього сущого пов'язаний перехід людини зі світу природи у світ культури» [46].

Виховання «засобами мистецтва» широко розглядалося науковцями в ІХХ -- ХХ ст. Діяльність видатних композиторів (Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель, П. Ніщинський, М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, Я. Степовий, В. Косенко, П. Козицький), громадських діячів та літераторів (М. Драгоманов, Т. Шевченко, М. Грушевський, І. Франко), музикознавців (К. Квітка, Ф. Колеса, С. Людкевич, М. Грінченко) значно вплинула на розвиток теорії і практики музично-естетичного виховання нашого народу. Скарбницю загальних наукових досліджень української педагогіки, музикознавства і культурології цього періоду поповнили монографії, наукові публікації М. Грищенка, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Мазуркевич, Ф. Науменко, М. Стельмахович, Л. Юрченко, Л. Кауфман, І. Крипякевич, Т. Левчук та ін. Цим визначається актуальність нашого дослідження, головним об'єктом якого є процес музично-естетичного виховання.

Науковці розглядали вплив мистецтва на особистість з різних методологічних позицій: вплив на внутрішній світ особистості (О. Буров, Д. Кабалевський, В. Неменський), мистецтво як продукт духовної і творчої діяльності розглядали О. Бакушинський, С. Гончаренко, Л. Горюнова; видатні українські митці Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка розглядали вплив мистецтва на формування цілісної особистості; питання взаємозв'язку психології і музичного мистецтва розглядали М. Смирнов, В. Дніпров, Б. Теплов. Мистецтво як і інші естетичні цінності займає важливе місце у структурі духовних цінностей особистості, які сприяють формуванню художньо-естетичної культури дитини, створюючи образи естетичної та художньої картини світу, яка проявляється у таких видах художньої діяльності: образотворчій, літературній, музичній. Саме художня діяльність спрямована на розвиток естетичної культури, залучення дітей до загальнолюдських цінностей суспільства і усвідомлення ними культурної спадщини минулого і сучасності. Як зазначає науковець А. Богуш, «усім різновидам художньої діяльності притаманне естетичне, художнє начало –

здійснювана в певній формі «творчість за законами краси», що приносить людині високу духовну насолоду» [8].

Вплив музичного мистецтва на розвиток особистості залишається актуальною проблемою музичної педагогіки від античних часів до сучасності. Заняття з музики дають колосальні можливості для розвитку духовності, загальної та естетичної культури, на що вказував Д. Кабалевський: «значення музики виходить далеко за межі мистецтва, музика є могутнім засобом формування духовного світу дитячої особистості» [35].

Теоретичні засади розвитку музично-естетичної культури на різних етапах дитинства, відобразилися у провідних ідеях вітчизняних і зарубіжних учених та педагогів минулого і сучасності. Так, основи значення музики в релігійному, етичному, естетичному, емоційному, інтелектуальному, патріотичному вихованні були закладені й розвинені Конфуцієм, Сократом, Платоном, Аристотелем, Піфагором, Я. Коменським, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковородою, Й. Песталоцці, К. Ушинським, М. Лисенком, М. Леонтовичем, Е. Жак-Далькрозом, Б. Асаф'євим, З. Кодаєм, К. Орфом, В. Сухомлинським, Д. Кабалевським. На існування головних компонентів оволодіння музичним сприйняттям у своїх наукових розробках вказували Гегель, Е. Курт, М. Каплан, Б. Реймар.

Колективні пошуки нової концепції естетичного розвитку дітей продовжили видатні педагоги С. Русова, Л. Шлегер, М. Свенцька, Г. Суровцева та інш. Сучасні педагоги і науковці проводили дослідження в різних напрямках: аналіз сутності, змісту, мети, завдань музично-естетичного розвитку знайшов своє відображення в роботах Н. Ветлугіної, О. Фльоріної, Н. Сакуліної, О. Рудницької; своєрідність музично-естетичного розвитку дітей, місце музики у музично-естетичному вихованні розглядали Є. Фльоріна, О. Усова, Н. Сакуліна; музичну культуру школярів досліджували Д. Кабалевський, Т. Науменко, О. Лобова, Д. Масол та ін. Над

теорією і методикою музично-естетичного виховання працювали науковці О. Апраксина, В. Верховинець, О. Гембицька, Ф. Колеса, Ю. Юцевич.

У контексті обґрунтування досліджуваної проблеми розкриємо зміст основних дефініцій, які складають поняттєвий апарат педагогічного дослідження, у якому ми розглядаємо процес формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Аналіз наукової літератури свідчить, що серед науковців, педагогів-практиків єдиного підходу до тлумачення понять «культура», «музично-естетична культура» немає. Як зазначає С. Вітвицька, філософською основою естетичного виховання є естетика, предметом дослідження якої є чуттєва культура людини [13].

Слово *естетика* грецького походження й у перекладі означає – сприймаючи, переживаю. Це наука, що вивчає прекрасне в дійсності, особливості естетичного освоєння людиною світу і загальні принципи творчості за законами краси, в тому числі і закони розвитку мистецтва як особливої форми естетичного відображення дійсності [49].

У «Словнику української мови» естетика трактується як «наука про мистецтво, про форми прекрасного в художній творчості» і взагалі «краса, художність чого-небудь» [73]. Отже, ми будемо виходити з того, що естетика – це наука про особливості виховання за законами краси, на що вказувала науковець Т. Завадська. На її думку, велика роль естетики у вихованні дітей старшого дошкільного віку, адже «не можна навчити дитину правді, добру без формування у неї понять про «красиве» і «некрасиве», не можна навчити її прагнути до захисту правди, добра, не сформувавши її емоційний протест проти зла і неправди» [80].

Науковці О. Рудницька, Д. Джола, А. Щербо серед провідних складових особистісної духовності визначають естетичну культуру, формування якої є одним з основних завдань виховання особистості [27].

Для нашого дослідження важливим є характеристика терміну «культура», яку ми розглянемо у контексті загальнонаукового аналізу.

Відомо, що поняття «культура» походить від латинського слова *culture* (догляд, розвиток, освіта, виховання.). Цицерон розглядав культуру як обробку та удосконалення душ, що передбачало «культивування» людини з усіма її здібностями. До цього поняття входило все, що набувалось людиною впроцесінавчання і виховання. В мірутого, як людина ставала об'єктом освітнього впливу, вона потрапляла у сферу культури [89].

В історії культурології існує багато концепцій визначення сутності культури, яка розповсюджується на різні наукові галузі, серед яких чинне місце належить музично-естетичній. На думку великого дидакта В. Оконя, визначень культури існує стільки, скільки авторів про неї пишуть та з позицій якого методологічного підходу вона розглядається. Аналіз педагогічних джерел (А. Арнольдова, Е.Баллера, Л. Буєвої, Р. Тельчарової, Л. Горюнової, Н. Ломакіної, Д. Кабалевського, В. Крисаченко, Л. Столяренко) свідчить, що визначення поняття «музично-естетична культура», науковці трактують неоднозначно, розглядаючи її з позиції розвитку музичних здібностей і задатків; активізації здатності до емоційного сприймання і виконання музики; музично-естетичних уподобань і потреб у класичному й народному музичному мистецтві тощо [74].

За Л. Буєвою, В. Крисаченко поняття «культура» визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людьми в процесі суспільно-історичної практики, які характеризують досягнутий рівень суспільства» [6]; за І. Зиміною – як соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх сферах буття і свідомості [34]; як здатність детермінувати процеси формування і розвитку особистості в ході активної й цілеспрямованої передачі новим поколінням досягнень людського досвіду (І. Зязюн, О. Леонтєв, О. Рудницька).

Особливий інтерес, на нашу думку, становить філософський підхід до розуміння проблеми культури, який розглядається за традицією української культурологічної школи в якості характеристики способу людського існування, котра допомагає кожній особі не тільки пристосовуватись до

природного середовища, а й перетворювати його. Її своєрідність виявляється в особливостях світовідчуття, мислення, поведінки, емоцій. У такому тлумаченні культура притаманна всім проявам життя людини, всій її діяльності [28].

Базуючись на результатах досліджень культури науковцями А. Арнольдовим, Е. Баллером, Л. Масол, В. Межуєвим, відзначаємо, що культуру вони визначають як процес творчої діяльності, в ході якої відбувається саморозвиток і самоствердження людини [47].

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість визначити культуру, як основне джерело освіти, як частину духовності людства, як досягнення минулих і нинішніх поколінь, на основі яких формується нова особистість.

Як зазначав науковець Я. Кушка, в основі естетичного виховання дітей будь-якого віку лежить музика як вид мистецтва, що визначається її специфікою, емоційно-образним характером сприйняття, специфікою вікових особливостей, зокрема у використанні форм і засобів впливу [41].

Вітчизняна педагогічна думка (Ю. Алієв, А. Болгарський, А. Сохор) завжди приділяла істотну увагу проблемі виховання і освіти дітей засобами музичного мистецтва. Вплив музики на музично-естетичне виховання підростаючого покоління спирається на досягнення теорії та практики естетичного виховання (Ю. Алієв, М. Каган, Є. Квятковський, В. Лейбсон, Б. Ліхачов), ґрунтується на глибокому переосмисленні ідей Л. Виготського, В. Соловйова, П. Флоренського та ін.

Спираючись на досвід та ідеї своїх попередників, відомий композитор Д. Кабалевський вперше ввів поняття «музична культура», ототожнюючи її з музичною діяльністю, яка є як умовою, процесом, підсумком прояву музичної культури особистості. Д. Кабалевський вважав музичну культуру частиною духовної культури особистості, таким чином розвиваючи ідею Г. Сковороди про розвиток духовного світу особистості. Композитор зазначав, що музика завжди щось виражає, завжди передає певні людські

почуття, завжди змальовує певний характер та сповнена певним настроєм, а значить культура вимірюється тим, які музичні цінності будуть сформовані у особистості. Тому музичну культуру педагог трактує як невід'ємну частину загальної духовної культури людини, сутність якої полягає у здатності сприймати та усвідомлювати музику як живе, образне мистецтво, що породжене життям та нерозривно з ним пов'язане [2].

Музична культура трактується науковцями (Б. Асафєв, М. Бахтін, В. Біблер, М. Каган, С. Кримський, А. Сохор) як результат впливу музики на суспільство та міра визначення ступеня його музичного розвитку; досвід особистості у сфері музичного мистецтва та спосіб існування й функціонування музичної свідомості людини; частина загальної духовної культури особистості й умова її художньо-творчого розвитку [32, с. 106]. До визначень сутності поняття «музично-естетична культура» науковці підходять з різних позицій :

Психологи В. Медушевський, С. Науменко, Г. Тарасов, Г. Ципіна розглядають музично-естетичну культуру з погляду сприймання, розвитку музичних здібностей, естетичного і музичного смаку, художньо-образного мислення, пам'яті, інтересу до музики. У їх численних дослідженнях порушуються питання цілісного аналізу емоційно-образного змісту твору, естетико-психологічних особливостей слухання музики окремих композиторів, впливу форми музичного твору на слухача.

Музично-естетична культура, на думку науковців Л. Горюнової, О. Лобової є частиною духовної культури особистості і формується в результаті діяльності: комунікативної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, художньої і культуротворчої [44]. У взаємодії різних видів музичної діяльності розглядали сутність музичної культури Д. Кабалевський, А. Катинене, О. Радинова, О. Ростовський. Л. Масол дотримується думки, що музична культура – це емоційний відгук дитини на твори музичного мистецтва [47].

Інноваційні підходи до визначення сутності поняття знаходимо у працях Ю. Алієва, Н. Ломакіної, Р. Тельчарової, Л. Школяр, Г. Шостак, які визначають музично-естетичну культуру як інтегративну якість особистості, що виявляється у здатності дитини до духовного збагачення засобами музики, виділяючи два важливих компоненти музичної культури: музичну діяльність (сприйняття, виконавство, творчість) та музичну свідомість, у центрі якої знаходиться музично-естетичний ідеал [28, с. 111].

Отже, аналіз педагогічних джерел свідчить, що визначення поняття «музично-естетична культура», науковці трактують неоднозначно, розглядаючи її з позиції взаємодії у різних видах діяльності; розвитку музичних здібностей і задатків; активізації здатності до емоційного сприймання і виконання музики; музично-естетичних уподобань і потреб у класичному й народному музичному мистецтві тощо.

Зроблений нами аналіз розгляду дослідниками сутності поняття «музично-естетична культура» дає можливість зробити висновки, що музично-естетична культура, як складне інтегративне утворення, виступає носієм цінностей особистості і суспільства; пробуджує у дітей вміння і інтерес до створення краси в мистецтві і навколишньому світі; сприяє естетичному пізнанню; формується в результаті різних видів творчої діяльності.

Сутність музично-естетичної культури дитини дошкільного віку ми вбачаємо у взаємодії різних видів музичної діяльності в результаті якої забезпечуються потреби та інтереси дитини, формуються естетичні смаки, ідеали, погляди.

Вихідним положенням у дослідженні змісту і структури музично-естетичної культури є твердження науковців Г. Ващенка, Д. Лихачова, С. Русової, В. Сухомлинського про те, що культура є джерелом змісту освіти взагалі і відіграє велику роль у формуванні особистості та її гармонійного розвитку. Виходячи з цього, музично-естетична культура поєднує в собі музичну і естетичну культуру, яка має свою мету, завдання, зміст.

Мета музично-естетичної освіти, за визначеннями Е. Абдулліна, Г. Ніколаї, В. Мазепи, Л. Школяр, полягає у формуванні музичної культури молоді, у процесі якої відбувається розвиток музичних здібностей, а саме: «мистецтва чути, мистецтва бачити, мистецтва відчувати, мистецтва мислити» [46]. В основу концепції формування музично-естетичної культури науковець

Сучасні дослідження формування музично-естетичної культури особистості ґрунтуються на працях вітчизняних науковців (О. Белікова, Р. Савченко, Т. Танько, Н. Кіященко, М. Чернявська) та зарубіжних (Н. Ветлугіна, О. Гогоберідзе, О. Кенеман, Л. Комісарова, О. Радинова), які визначили головну мету формування музично-естетичної культури дітей, що полягає у такому впливі музики на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку, який формує духовну культуру особистості, сприяє всебічному і гармонійному розвитку.

Мета завжди передбачає постановку завдань для її досягнення. У Положенні «Про дошкільну освіту» наголошується на вирішенні таких завдань як «створення культурного середовища, сприяння становленню в дитини основ особистісної культури, залучення до світу національної та світової культур» [62, с.160].

Аналіз програм «Я у Світі», «Впевнений старт» дає підстави для висновку: головне завдання музичного виховання у закладах дошкільної освіти – це виховувати інтерес до музики, знайомити дітей з різноманітними музичними творами, забезпечити участь дітей у різних видах музичної діяльності: співи, слухання музики, гра на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи, що розвивають емоційну чутливість, почуття ритму, сенсорні здібності та ладо-висотний слух [4]. Досліджувач-науковець музичної культури дітей О. Лобова вбачає основні завдання у розширенні художньої ерудиції, набутті навичок вокальної й інструментальної виконавської діяльності, становленні основ етики і естетики музичного сприймання [44, с. 97].

Оскільки музично-естетична культура поєднує в собі і музичне і естетичне, тож і завдання її визначені через участь дітей у музичній діяльності, що досягла естетичного рівня сформованості. Якщо ж навпаки, рівень естетичної культури буде високим, а музичної на низькому рівні, то стверджувати про високу музично-естетичну культуру особистості ми не можемо.

Отже, як бачимо, завдання формування музично-естетичної культури спрямовані на активне залучення дітей старшого дошкільного віку до різнобічного й усвідомленого сприйняття музики з метою духовного розвитку особистості. Відповідно до зазначених мети і завдань нами визначено зміст музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку.

Під змістом розуміють систему знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, якостей і рис особистості, стійких звичок поведінки, якими потрібно оволодіти і які відповідають поставленій меті і завданням навчання і виховання, тобто, формування всебічно, гармонійно розвиненої особистості [49, с. 24].

Змістом освітньої лінії «Дитина у світі культури» (Базова програма розвитку дітей), як зазначено у програмі, є заняття з музики, що покликані розвивати емоційно-моральну і сенсорну культуру дитини, спрямовані на розвиток творчої уяви і творчих здібностей; що пробуджують у дітей вміння і інтерес до створення краси в мистецтві і навколишньому світі, сприяють естетичному пізнанню[4]. Аналіз програм для дітей старшого дошкільного віку показав, що до змісту включено різноманітний матеріал: твори для слухання музики (муз. Л. Бетховена «Весело – сумно», муз. Д. Шостаковича «Вальс квітів», муз. Р.Шумана «Сміливий вершник», муз. Е. Гріга «Вальс» та ін.); для хорового виконання творів (муз і сл. Н. Рубальської «Наші вихователі»; муз. В. Верховинця, сл. С. Титаренка «Повертайся, ластівко», муз. І. Островерхого, сл. Л. Павловської «Україна моя неповторна»); для виконання на дитячих інструментах («Щедрик, щедрик, щедрівочка», укр.

нар. щедрівка; «Ой, дзвони дзвонять»), укр. нар. пісня, обр. Я. Степового); що мають значне естетичне навантаження, сприяють розвитку музично-естетичної культури дітей, їх смаків і цінностей.

До змісту музично-педагогічної діяльності в цілому певне коло авторів вводить відповідно такі види музичної діяльності: власне музична діяльність (музично-слухацька, музично-виконавська, музично-композиційна); музично-теоретична, музично-історична (Є. Абдуллін, О. Ніколаєва); музичне сприймання, хорівий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічна й пластична імпровізація тощо (О. Ростовський, Л. Хлебнікова); музичне сприймання, вокальну роботу, гру на елементарних музичних інструментах, музично-ритмічні рухи, ознайомлення з основами елементарної теорії музики та із творчістю митців, творчі завдання (М. Винниченко, Г. Шостак) [2, с. 127; 14]. На думку науковця Л. Воевідко, справжнім змістом музично-естетичної культури є не матеріальні і духовні цінності, не музичні твори, а людина. Вона виділяє такі змістові компоненти: мотиваційний, інформаційний, діяльнісний, емоційно-оцінний, музикальність як сукупність здібностей, що забезпечують успішність музичної діяльності [16].

Науковці А. Гелунова, В. Чиркіна до змісту діяльності на музичних заняттях відносять

- співи;
- слухання та сприймання музики;
- інструментальне музикування;
- музично-ритмічні рухи;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- розучування, виконання музичного твору [19, с.118].

Результатом засвоєння змісту, як зазначено у Державному стандарті дошкільної освіти, є знання, якими повинні оволодіти діти старшого дошкільного віку:

- ритмічно-рухові;
- вокально-мовленнєві;
- елементарно-інструментальні.

Звичайно, зміст сам по собі не несе ніякого педагогічного навантаження, якщо не реалізується в діяльності. За словами І. Романюк, «щоб підтримати дітей у їхніх природних творчих прагненнях і проявах, треба вміти запропонувати їм такий матеріал, з яким вони зможуть творити і фантазувати» [64, с.36].

Постановка проблеми формування музичної культури дітей, починаючи з дошкільного віку, зумовила появу досліджень складових музично-естетичної культури. У визначенні структурних компонентів музично-естетичної культури науковці теж неоднозначні. Проте єдиним для них є урахування загальнопедагогічних підходів до формування культури особистості: мотиви, знання та уміння застосовувати їх у різних видах діяльності. Структурну модель музичної культури розробила науковець О. Лобова, включивши *такі складові*: музична спрямованість (мотиваційний компонент, емоційний компонент, аксіологічний компонент); музична обізнаність (теоретичний і практичний компонент); музична вихованість (виховання культури спілкування з музикою, прагнення до музичного вдосконалення, вплив музики на духовне становлення дитини); музично-творча розвиненість (розвиток різнобічних музично-творчих якостей, здібностей сприймання та виконання музики, творчих проявів музикальності) [44, с. 125].

Д. Кабалевський до складу музичної культури школярів вводив три компоненти – музичний досвід, музичну грамотність і музичну творчість. Усі ці компоненти забезпечують включення дитини до музичної діяльності, яка є необхідною умовою формування музично-естетичної культури. Оскільки музично-естетична культура проявляється у процесі музичного мистецтва, то основними структурними компонентами її є: музично-естетична *свідомість* — музичне сприймання, судження, знання, оцінка, ідеал (Е. Абдуллін,

Р. Тельчарова); музично-естетичні *відношення і потреби* – мотиви, музичні смаки, почуття, музичні інтереси (Л. Дмитрієва, Н. Черноіваненко, Л. Лобова); музично-естетичні навички, уміння (Ю. Алієв); музично-творчі здібності – творчий самовияв у музичній діяльності; участь у музичній творчості через різні види музичної діяльності (О. Грисюк, М. Осеннева, Л. Безбородова). Як систему музичних знань, умінь і навичок розглядає складові науковець В. Міshedченко; учена Л. Школяр визначає такі складові: музичний досвід, музичну грамотність, музично-творчий розвиток особистості, підкреслюючи, що ці компоненти мають бути взаємопов'язані з матеріальною і духовною культурою людства [43, с.118].

Композитор і вчений Д. Кабалевський вважав, що в основі музичного виховання лежить активне сприймання музики. «Лише тоді музика може виконати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль, коли дитина вчиться по-справжньому чути її й роздумувати про неї». Справжнє, відчуте і продумане сприймання музики – основа усіх форм прилучення до музики, тому що при цьому активізується внутрішній духовний світ учнів, їхні почуття і думки. Поза сприйманням музика як мистецтво взагалі не існує» [35]. Діти мають учитися сприймати музику в будь-якій формі спілкування з нею, під час співу, гри на музичних інструментах, у процесі слухання тощо.

Науковці визначають, що центральне місце у складі музично-естетичної культури «займають накопичені суспільством цінності музичного мистецтва, а її вищою цінністю вважається спадщина музичної класики, народної музики, кращі твори вітчизняної і зарубіжної музики [28].

За визначенням О. Рудницької, «особистісна культура є інтегральною ознакою змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю і способу його життя. Її компоненти складають системно сформовані ціннісні якості, котрі реалізуються у діяльності, в яких результати суспільної культури виявляються як особистісні досягнення» [68].

Важливим складником культури є моральні цінності, які виховуються такими видами мистецтва, як пісня, театр, драма, опера, що передають дітям

досвід ціннісно-естетичного відношення до дійсності. Цінність їх у тому, що вони багаті на *художньо-естетичні образи*, на значенню яких у вихованні вказували С. Жупанин, Л. Левчук, Л. Масол, Ш. Амонашвілі. Саме через художній образ у музиці відображаються явища природи, внутрішній світ людини, спілкування між людьми (Б. Асафєв, А. Сохор, Л. Мазель). Художній образ – це цілісна та завершена характеристика життєвого явища, яка співвідноситься з художньою ідеєю твору і виявляється у конкретно-чуттєвій, естетично визначеній формі [74].

Як складне структуроване утворення, що існує в єдності естетичного ставлення, естетичної свідомості та естетичної діяльності, розглядає науковець Н. Дьячкова естетичну культуру. Науковці В. Титаренко та Л. Фірсова виділяють такі компоненти естетичної культури: когнітивний, почуттєво-емоційний, практико-діяльнісний [17].

Проте не кожна діяльність може вплинути на музичний розвиток дітей, адже «діяльність – це не будь-який процес, а лише такий, який, здійснюючи те чи інше ставлення людини до світу, відповідає особливій, відповідній для неї потребі [7].

Науковці Р. Тельчарова, В. Лобова, О. Радіонова визначили рівень музичної культури: знання, вміння, навички, установки, оцінки, здібності, що проявляється у всіх видах музичної діяльності та музичної свідомості, що базується на музичній діяльності [44].

Отже, на основі досліджень структури музично-естетичної культури ми можемо зробити висновок, що це інтегративне утворення, що включає збалансоване поєднання кількох складових музичної діяльності і є необхідною складовою гармонійного розвитку особистості.

На основі проаналізованих досліджень можна зробити висновок, що основи музично-естетичної культури особистості можна закласти, розвиваючи музично-естетичну свідомість, естетичні потреби і відношення, естетичну діяльність, що виражаються у

- інтересі до музики і музичної діяльності;

- здатності переживати музичні образи й усвідомлювати зміст творів, елементарно оцінювати їх;
- бажанні пізнавати й опановувати музичний досвід людства;
- спілкуванню з приводу музики і засобами музики.

Отже, теорія і практика музично-естетичного виховання в Україні спирається на досягнення наукової думки вчених, які насамперед будували її на методологічній основі відомих композиторів і музичних діячів, професійне музичне мистецтво яких складає основу музично-естетичної культури нашого народу, яка відображає його життя у художніх образах і служить зразком для його процвітання.

1.2. Психолого-педагогічні особливості формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

Упродовж свого життя дитина опановує різні види діяльності, у результаті яких у неї формуються психічні якості і властивості особистості. У діяльності вдосконалюється сприйняття, пам'ять, мислення, відчуття, уява.

Психологічні механізми процесу впливу музики на особистість досліджувалися такими сучасними психологами, як Ю. Малишев, В. Медушевський, М. Старчеус, А. Сохор, Г. Тарасов. У їх численних музикознавчих працях порушуються питання цілісного аналізу емоційно-образного змісту твору, естетико-психологічних особливостей слухання музики окремих композиторів, спрямованості форми музичного твору на слухача. Так як формування музично-естетичної культури пов'язано з різними сферами психологічної діяльності дитини – мисленням і мовою, уявою і почуттями, відчуттям і сприйманням, у процесі музично-естетичного виховання необхідно навчити дитину розуміти і сприймати красу: не залишатись байдужою, відчувати любов або ненависть до спостережуваного, розрізняти красиве і потворне.

У Базовому компоненті дошкільної освіти перед педагогами поставлено основне завдання – виховання почуттів, виховання ставлення дитини до світу і життєвих орієнтирів через мистецтво, яке називають «школою почуттів» [3, с.18]. Це стосується, насамперед, дітей старшого дошкільного віку, тому що саме в цьому віковому періоді закладається фундамент для розвитку уявлень дитини про добро і зло, про усвідомлення змісту понять «погано» і «добре», красу поведінки, правду і кривду, адже ще з дошкільного віку діти вчаться жити за законами краси, добра, справедливості і милосердя.

У зв'язку з цим особливої значущості набуває проблема розвитку естетичної культури дітей старшого дошкільного віку, що є однією з актуальних у психолого-педагогічних дослідженнях Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, Б. Теплова, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво підвищити ефективність естетичного виховання, забезпечення активної пізнавальної позиції дитини.

Естетичне виховання є ефективним лише за умови, коли воно здійснюється з урахуванням специфіки і можливостей дітей старшого дошкільного віку. Сама сутність процесу виховання зумовлює потребу вихователів у психологічних та педагогічних знаннях індивідуальних особливостей, психолого-педагогічних закономірностей становлення особистості дітей, які визначені у програмах розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», «Впевнений старт», «Соняшник».

У Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», яка орієнтує вихователів максимально використовувати можливості віку дитини для її розвитку, визначаються такі вікові особливості дітей 5-6 років: по-перше, характеристики фізичного та психічного розвитку (збільшення розмірів крупної мускулатури, дрібні м'язи ще досить слабкі; удосконалення нервової системи, але швидке функціонування виснажування нервових клітин, що обмежує фізичні можливості; висока потреба у руховій активності); по-друге, особливості розвитку особистості (формується первинний фрагментарний

світогляд; людина стає центром, навколо якого обертається життя дитини; удосконалюється здатність більш чітко, свідомо, мотивовано робити свій вибір; розширюється діапазон емоційного світогляду; сформована елементарна система переваг, цінностей (бажання – небажання, що цікавить – не цікавить); виникає почуття обов'язку щодо інших, більш тривала довільна поведінка) [4].

Згідно з працями В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Божович старший дошкільний вік є перехідним періодом психічного розвитку та формування особистості, оскільки саме в цей час закладаються основи розвитку особистості, змінюються механізми оволодіння різноманітними видами діяльності. Дитина починає осмислювати зв'язок між різними явищами і подіями навколишньої дійсності й робити найпростіші узагальнення [29].

Звичайно, ефективність формування музично-естетичної культури залежить від вікових особливостей. У психологічних дослідженнях І. Кулагіна, В. Мухіна висловлена думка, що вік дитини 5-6 років є періодом активного фізичного і психічного розвитку. Це період, коли починають закладатися основи знань, умінь і навичок, розвивається інтерес до всього нового, яскраво вираженого.

Як зазначають Н. Ветлугіна, І. Держинська, Я. Кушка, Ю. Новгородська дошкільний вік характеризується надзвичайною допитливістю. Діти часто звертаються із запитаннями до дорослих про незрозуміле, намагаються уточнити правомірність дій персонажів, порівняти їх з власними. Відбувається інтенсивний розвиток інтелектуальної, морально-вольової та емоційної сфер особистості. Пізнавальні процеси зазнають якісних змін; розвивається довільність дій. Поряд з наочно-образним мисленням з'являються елементи словесно-логічного мислення. Починають формуватися загальні категорії мислення [41; 54].

Діти 5-6 річного віку виявляють інтерес до музики, відгукуються на контрастні музичні образи. Вони здатні виділяти і порівнювати ознаки окремих явищ, в тому числі і музичних, встановлювати між ними зв'язки.

Для дітей цього віку є характерним образотворення, яке може розгортатися спонтанно-імпровізаційно, бути педагогічно-скерованим (навчально-імпровізаційним) та творчо-зорієнтованим (творчо-імпровізаційним) [4].

У процесі практичної діяльності та у відповідності з потребами у дитини формується інтелект, який є основним феноменом культури. Такий висновок знаходить своє підтвердження в онтогенезі, адже з початку свого життя дитина навчається мови і мовлення, читання і письма, комунікації в дитячому навчальному закладі тощо, на що вказував відомий американський вчений М. Коул у своїй праці «Культурно-історична психологія». Мистецтво має свої засоби впливу на формування особистості: «шліфує зіркість, стимулює уявлення, загострює відчуття гармонії, вдосконалює культуру мислення і почуттів, тобто розвиває такі якості, які необхідні людині у будь-якій сфері» [69, с. 44].

Науковці А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан, О. Рудницька стверджують, що естетичне виховання дітей починається з емоційного збудження, естетичного переживання, що згодом впливає на розуміння змісту музичного твору, спрямування розумових дій на активізацію естетичних інтересів і потреб у спілкуванні з мистецтвом [6]. Формування в дітей інтересу і любові до музики, гармонійне поєднання розумового і фізичного розвитку, моральної чистоти і естетичного відношення до життя і мистецтва – є необхідною умовою формування культури особистості.

Дитина старшого дошкільного віку спостережлива, вона вже здатна визначити, яка музика виконується: весела, радісна, спокійна; звучить високо, низько, голосно, тихо; на якому інструменті вони грають (фортепіано, скрипка, акордеон). Вона розуміє вимоги, як співати пісню, як рухатися в танці [82].

Музика у старшому дошкільному віці спрямована не тільки на засвоєння певних знань, умінь і навичок, а й, передусім, повинна викликати у дітей позитивні емоції від спілкування зі світом мистецтва, збагачувати внутрішній світ дитини, закладаючи тим самим підвалини людяності і

духовності. За дослідженнями Н. Бабич, естетичну цінність має об'єкт, «форма якого розкривається безпосередньому переживанню соціально представленої особистості як реальне втілення її життєвого ідеалу» [6, с. 264]. Завдяки своїй емоційній мові, як стверджує науковець О. Леонт'єв, музика підтримує вплив на почуття, на світогляд дитини, направляє і змінює її, виховує загальну та музичну культуру, художній та музичний смак, формує особистість дитини. Різноманітний зміст музичних творів обумовлює розвиток фантазії, уваги, музичних та творчих здібностей [42, с. 9].

Проте, як відомо, вплив музики буде ефективним тільки тоді, коли дитина навчиться розуміти її. Закономірно, що досягти цього можливо лише за використання змісту і методів, які будуть спрямовані на формування музично-естетичної культури. Незважаючи на те, що дитина старшого дошкільного віку – «слухач», оскільки здебільшого слухає музику, вона, як зазначають дослідники Л. Масол, Т. Коннікова, О. Рудницька, здійснює певну діяльність, що полягає у сприйнятті музичного твору. Саме сприйняття, як провідний вид художньо-практичної діяльності, з котрим взаємопов'язані форми залучення особистості до музики (слухання, виконавство, творення, вербальне судження), дозволяє регулювати характер та інтенсивність впливу мистецького твору, розвивати мотивацію спілкування з музикою, художні потреби, смаки та інші компоненти естетичної свідомості [31].

Суть процесу сприйняття музичного твору науковці Л. Бочкар'єва, О. Костюк, В. Максимова, С. Матвієнко, Б. Теплов розглядають як естетичне осягнення музичного явища в єдності змісту і форми; як осягнення художніх образів та виражених в них почуттів і емоцій; як складний багаторівневий процес, зумовлений не лише музичним твором, а й духовним світом людини, яка сприймає цей твір, її досвідом, рівнем розвитку, психологічними особливостями [84].

Починається процес сприйняття з безпосереднього *слухання музики*: ідентифікація групи звуків, які чує дитина, їх організація у певні структурні

комплекти. На первинному етапі сприйняття у дітей актуалізуються знання з музики, виникає предметна ситуація: Що це звучить? – так як дитина уже має відносно багатий слуховий досвід, уміє розрізняти і диференціювати звуки.

На початковому сенсорному рівні відбувається елементарний аналіз музики. У цей часу дитини активно функціонують слухові і зорові аналізатори (у центрі уваги гучність, висота, тривалість, тембр звуку, поєднання музичних образів із художніми), пам'ять (дитина пригадує жанр, стиль, автора, шукає аналоги), увага, мислення. Увага у дітей дошкільного віку нестійка, тому твори, які пропонуються для слухання, повинні викликати у дітей інтерес. Потрібно, щоб діти відчули характер і настрої музики, висловили свої почуття у жестах, міміці, моторно-рухових проявах чи словесно. На думку І. Романюк, допомогти у сприйманні твору може тільки попередній досвід, який повинні враховувати вихователі під час підбору твору для слухання. У дітей цього віку при першому знайомстві з музичним твором виникає безпосередній емоційний відгук на музику. Діти особливо реагують на веселу, моторну музику, на масивність і динаміку звучання, темп і регістр, темброву палітру музики, дзвінкість і ліричну наповненість звучання [64].

В основі сприймання лежать відчуття (зорові, слухові, дотичні, кінестетичні тощо). Музика хвилює маленького слухача, породжує певні асоціації в результаті комплексної взаємодії відчуттів. Завдання педагога – допомогти дитині знайти своє ставлення до музичного твору, зрозуміти, які почуття викликає у нього ця музика.

Як тільки дитина починає усвідомлювати зміст твору, визначає для себе позитивні і негативні образи, вона починає емоційно реагувати (радіти, хвилюватися, сердитися, співпереживати) на те, що вона почула. Музичні твори на стимуляцію емоційно-образних уявлень збагачують особистісний світ знань дитини, позитивно стимулюють її розвиток та цілеспрямовано впливають на всі життєво важливі процеси функціонування організму дитини. Щоб дитина отримала позитивні почуття, необхідно підбирати такі

твори, які пробуджують емоції, формують її внутрішню потребу у постійному спілкуванні з музикою. Цінні міркування В.О. Сухомлинського щодо виховання у школярів культури почуттів, висловлені у праці «Проблеми виховання всебічного звиненої особистості», залишаються актуальними й донині: «Ми піклуємося про те, щоб дбайливе, чуйне ставлення до природи, праця для творення прекрасного набули активного, дійового характеру. Естетичне сприймання творів літератури, музики, живопису теж вимагає активної внутрішньої діяльності – оцінки, глибокого переживання тих якостей, якими наділений предмет приймання сам по собі... Слово допомагає глибше відчутти найтонші відтінки краси, а краса ніби зміцнює в свідомості емоційне забарвлення слова, доносить до розуму й серця його мелодію і аромат» [78].

Далі до процесу сприйняття підключається *творча уява*. Як зазначено у програмі дітей 5-6 річного віку «Я у Світі», дитина має уявлення про особливості різних звукових середовищ; про українську народну музику та музику інших народів; про звучання різних музичних інструментів (труба, акордеон, гітара, арфа, фагот, гобой), зокрема українські (сопілка, бандура, цимбали). Дитина прагне передчувати, очікувати певні події, ставити запитання щодо подальшого розвитку подій [4].

Останньою складовою процесу сприйняття є осмислення змісту й художньої форми тексту, якість якого залежить від таких сфер дитячого сприйняття музики:

– *сфера емоцій;*

Емоційні реакції бувають на зміст твору і на художню форму. Про розуміння дітьми своєрідних художньо-образних засобів твору свідчить їх веселий сміх чи своєрідний вираз обличчя. Діти здатні розуміти настрій твору, уважно дослуховують його до кінця, запам'ятовують.

– *сфера уяви;*

Уява у дітей старшого дошкільного віку може бути репродуктивною або активною (творчою). Репродуктивна уява починає діяти на початку

сприйняття твору. Завдяки репродуктивній уяві дитина починає встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, емоційно реагувати на зміст твору. За активної (творчої уяви) у дітей створюються нові образи, виникає здатність до переопрацювання змісту музики, нові уявлення про певні події, явища.

– *сфера осмислення;*

Осмислення може відбуватися на двох рівнях – репродуктивному та аналітичному. Дитина, яка перебуває на репродуктивному рівні, спроможна простежити розвиток сюжету. Визначити головних персонажів, проте не може пояснити почуте, не розуміє художньої форми твору.

Дитина, яка перебуває на аналітичному рівні, пояснює причинно-наслідкові зв'язки у творі, робить висновки про характер персонажів, вносить елементи новизни, оригінальності до змісту твору [61].

Однак, результат сприймання музичного твору, за доведеннями науковців, залежить від комплексного, гармонійного поєднання всіх складових. На думку М. Білецької, для повноцінного сприймання музики слухач повинен пережити музичний твір, навчитися визначати основні засоби музичної виразності, мати знання про музику, музичний «багаж». вид активної діяльності, пов'язаної з іншими психічними процесами: мисленням, уявою, пам'яттю, оскільки воно включає попередній досвід, впізнавання предметів і явищ. Все це формує сприймання музики на більш високому рівні. Умовою для формування усвідомленого сприймання музики стають потреба в музиці, естетичне переживання, музичний смак, оцінка музики [60].

Музичне виховання в закладі дошкільної освіти передбачає ознайомлення дітей з доступними для їхнього сприйняття основними видами музичної діяльності та певними музичними творами. У цьому віці діти не тільки воліють тим чи іншим видом музичної діяльності, а й вибірково ставляться до різних її сторін. Діти здатні визначити не тільки загальний характер музики, але і її настрій (весела, сумна, ласкава і т.д.). Вони вже

відносять твори до певного жанру: бадьоро, чітко, радісно (про марш); ласкаво, тихо, трохи сумно (про колискову).

Об'єм необхідних знань, умінь і навичок, які діти повинні засвоїти, визначений діючими програмами. Програмовий репертуар, вимоги до кожного виду музичної діяльності закладено у програмі музичного виховання [5], де зазначено, що особливого значення для дитини п'ятого року життя набуває спільна сюжетно-рольова гра та режисерські ігри. У межах нашого дослідження важливо звернути увагу на роль драматизації, враховуючи емоційний інтерес дітей до сюжету пісні, казки або музичного твору; здатність адекватно використовувати засоби емоційної виразності, свідомо виконувати ігрові ролі. У процесі слухання цих творів у дітей старшого дошкільного віку стимулюється емоційне включення в зміст твору, виділення головного персонажу, з яким себе вони ототожнюють, намагаються бути схожими на нього; здатність самостійно знаходити для персонажів виразні пантомімічні, мімічні та інтонаційні характеристики. Для активізації творчості доцільно використовувати ігри-імітації, звукові загадки, ігри-образи, ігри-наслідування, застосовуючи різні інтонації (питальні, прохальні, стверджувальні) [80]. Ефективне використання різних видів театру забезпечується проведенням з дітьми старшого дошкільного віку цілої системи рухових етюдів, мізансцен, імпровізацій сюжету, костюмів, декорацій.

Діти старшого дошкільного віку досить гарно розрізняють на слух темброве забарвлення двох-трьох музичних інструментів, здатні розрізнити регістри, нескладний ритм, впевнено розрізняють гучне і тихе звучання, дізнаються знайомі пісні і п'єси. У дітей розвивається вміння грати на музичних інструментах (бубні, барабані, дерев'яних ложках, трикутнику), розрізнити їх звучання, характерний ритм, пов'язаний з ігровими образами. У цей період розвитку творчої активності дітей сприятиме виготовлення саморобних музичних інструментів, які повинні звучати під час проведення занять чи музичних свят [63].

З метою формування та розвитку сприймання музичного ритму, доцільно вибирати музичні твори, які зосереджені на стимуляцію позитивного настрою дітей, стимуляцію їх активності та емоційної сфери. Голосовий апарат дитини 5-6 річного віку зміцнений, тому голос набуває певної звучності, рухливості. Спів дитини стає досить протяжним, точним, ритмічним, набуває нових можливостей (зокрема чистішим стає інтонування мелодії). Для виховання правильного звукоутворення доцільно використовувати фонопедичні вправи, ігри зі звуками та співами, творчі завдання, що стимулюють дітей до вокальної імпровізації (проспівати своє ім'я, закінчити мелодію, проспівати відповідь на запитання) [4].

Фізичний розвиток удосконалюється в різних напрямках і перш за все, виражається в оволодінні основними видами рухів, в їх координованості. У програмах розвитку дитини дошкільного віку, говориться про те, що діти 5-6 років проявляють спритність, швидкість, вміння рухатися в просторі, орієнтуватися. Старші дошкільники більше звертають увагу на звучання музики, краще узгоджують рухи з її характером, формою, динамікою [3].

Характерною особливістю цього віку є поява певної осмисленості, вмотивованості, керованості рухів. Рухова діяльність дитини має велике емоційне значення: низька мотивація провокує небажання її виконувати, висока – стимулює її інтенсивність, тривалість, досягнення. Рухи набувають злагодженості, впевненості, стрімкості, легкості. Усе більший інтерес викликають рухи на координацію, вправи на витривалість та гнучкість. Дитина здатна самостійно обирати доцільний спосіб виконання рухів. Ритмічні рухи та звуки заспокоюють дитину, вводять у стан милування красою, занурення у творчий процес [88].

Потребу дітей рухатися необхідно використовувати і правильно спрямовувати. У роботі використовуються в основному ті рухи, які відомі дітям з життя і не потребують окремого часу для їхнього виявлення та засвоєння: прості рухи рук, біг, ходьба, елементарні танцювальні кроки.

Отже, на основі аналізу наукової літератури та рекомендацій програм для дітей старшого дошкільного віку нами з'ясовано, що виховання музично-естетичної культури повинно спиратися на такі психолого-педагогічні особливості:

- виникнення у дітей старшого дошкільного віку довільної уваги, що проявляється у здатності зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю;
- сприймання дітей стійке і цілеспрямоване; мислення з наочно-образного стає поступово словесним; уява набуває творчого характеру, що знаходить свій вияв у створеннях образів;
- психічні процеси виявляються і формуються у різних видах діяльності, зокрема, музичної: слухання і сприймання музики, спів, гра на музичних інструментах, музично-рухові вправи, театралізація.
- провідною є ігрова діяльність [33].

Завдання педагогів виховний процес організувати так, щоб виховати дитину як активного суб'єкта різних видів музичної діяльності, що сприяє не лише розвитку особистості дошкільника, а й формуванню його культури.

1.3. Роль театралізованої діяльності у формуванні музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

Процес музично-естетичного виховання протягом століть увібрав у себе кращі здобутки духовності народу, сутність і особливості національної психології, характеру, народного світогляду. Споконвіку українці відзначалися своїми мистецькими здібностями, про що дуже влучно написав музикознавець М. Грінченко: «Усім відомо, як багато обдарований самою природою український нарід, скільки в ньому тонкого музичного почуття, здібності до співу, естетичного смаку, скільки в ньому любові, закохання в

свою рідну пісню, найціннішу, найдорожчу перлину з його культурних багатств» [23].

Науковці В. Абраменкова, А. Запорожець, Т. Поніманська, Ю. Приходько, С. Тищенко доводять, що саме у старшому дошкільному віці закладаються основи емоційної культури особистості, які, на нашу думку, сприятливо розвиватимуться у процесі театралізованої діяльності. Емоційна культура – це прояв емоцій та цінностей, які характеризують поведінку дитини [33; 61].

Успішне музично-естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку неможливо уявити без їхньої творчої діяльності, де особливе місце посідає театралізована. Театралізована діяльність дітей дошкільного віку – це різні способи і засоби пізнання дітьми різних видів театру, а через них докільця і самого себе. Прагнення до такої діяльності у дітей цього віку досить велике [45].

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» [4, с. 244] театралізована діяльність зазначена як складова художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку і є однією із важливих *форм організації музично-естетичного виховання* дітей. У програмі відмічено, що діти старшого дошкільного віку відповідально ставляться до сприймання театральних вистав, беруть активну участь у сценічній діяльності: у підготовці театралізованих ігор, виконанні ролей, перевтіленні сценічних образів; створенні дитячих ігор-драматизацій.

Театралізована діяльність є одним із видів художньої діяльності, що «пов'язана зі сприйманням творів театального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів» [45].

Про значення театралізованої діяльності у формуванні естетично-музичної культури дітей дошкільного віку писали С. Русова, К. Станіславський, В. Сухомлинський. Вплив театралізованої діяльності на дітей дошкільного віку досліджували науковці Л. Артемова, Н. Куфко, Г. Кошелева, Б. Теплов, Є. Труслова, Н. Карпінська; на роль театру у

самовдосконаленні особистості наголошував реформатор театру Б. Брехт; театр як ігрову діяльність досліджували науковці Л. Виготський, Н. Михайленко. З досліджень науковців з'ясували, що театр впливає на дитину різними засобами: словом, музикою, дією, зображувальним мистецтвом; формує навички колективізму, адже над виставою працює цілий колектив – режисери, композитори, художники, актори, костюмери, гримери тощо [56; 63].

У педагогічній спадщині В. Верховинця з питань формування музично-естетичної культури молоді важливе місце належить драматичному мистецтву, де основним засобом, який організує всі художньо-зображувальні елементи (слово, музику, хореографію, міміку), є дія, яка передбачає перетворення учасників у певний позитивний чи негативний образ [12; 52, с. 43]. Розроблена Верховинцем театралізована пісня є засобом, який сприяв опануванню етнопедагогічного фольклору, активізував і розвивав творчі здібності особистості.

Саме в аматорських драматичних гуртках зробили свої перші кроки в мистецтві М. Старицький, М. Лисенко, М. Кропивницький, П. Саксаганський, М. Заньковецька та інші видатні діячі вітчизняної сцени.

Як синтез сприймання літературного твору і творчого відображення його у ролях, розглядають театралізовану діяльність науковці Л. Артемова, Р. Жуковська, Н. Карпінська, Н. Кудикіна та ін. Театралізована діяльність являє собою нерозривну єдність із музичною, образотворчою, літературною. О. Олійник розглядає театралізовану діяльність – як художню діяльність, яка пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів та є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини [56].

Під час театралізованої діяльності дітей їх потреба в активному русі, в реалізації різноманітних соціальних ролей, пізнанні себе через відтворення різних образів, що відповідає віковим особливостям психічного розвитку

дітей старшого дошкільного віку, може бути задоволена У ній дитина отримує можливість стати творцем певної казково-фантастичної реальності: починаючи зі створення сюжетної композиції (дітей старшого дошкільного віку уже можна залучати до цієї роботи), до виготовлення декорацій, костюмів, ляльок і авторського втілення на сцені, «адже так, як дитина відчуває цю роль, не відчує і не зіграє ніхто інший» [59, с. 266].

На роль і значення театралізованої діяльності у розвитку культури, мистецької активності особистості вказується у змісті Базового компоненту дошкільної освіти України (освітня лінія «Дитина у світі культури»): підвищує загальну культуру дитини, залучає до духовних цінностей; допомагає сформувати правильну модель поведінки; знайомить дітей з літературним і музичним мистецтвом; розвиває емоційну сферу дитини, розвиваючи почуття, переживання, художню уяву; є могутнім стимулом розвитку мовлення дітей [3]. «Театралізована діяльність, є невичерпним джерелом розвитку відчуттів, переживань і емоційних відкриттів дитини, залучає її до духовного багатства», -- вказував великий педагог В. Сухомлинський [77]. Виховні можливості театралізованої діяльності досить різноманітні: через образи, звуки діти ознайомлюються з навколишнім світом; створення образу-персонажу змушує дітей думати, співставляти, аналізувати, переживати і співчувати; дотримання виразності у репліках сприяє розвитку культури мовлення.

Тож у програмах для дітей старшого дошкільного віку («Впевнений старт», «Я у Світі») увага акцентується на основних напрямках розвитку природних задатків і здібностей дітей до різних видів художньо-естетичної діяльності, театралізованої зокрема, в результаті якої діти старшого дошкільного віку не тільки ознайомлюються з поняттями «театр», «глядач», «актор», «сценарій», «режисер», а й вчаться використовувати музику в театралізації літературних творів різних жанрів, володіти мімікою, жестами, пластикою [5; 63]. Організація театралізованої діяльності відбувається в трьох напрямках:

– ігровий – відтворення сюжету твору; передача вражень і почуттів при створенні образу героя в грі; сприйняття в єдності змісту і форми літературного тексту;

– сценічний – полягає у створенні та показі глядачам вистави, проведення репетицій і різних вправ для формування умінь передавати рухи і дії, емоції і почуття героїв.

– пізнавальний – передбачає набуття дітьми знань, умінь і уявлень про театр, про діячів театру, про персонажів та вистави в цілому.

Щоб дитячий театр став активним способом формування естетичної культури дошкільників, необхідно враховувати особливості організації театралізованої діяльності. Головним режисером в цьому процесі є дорослий, який повинен, як зазначає В. Крисаченко, допомогти дитині осмислити зміст і художню форму твору. «Мистецтво, світ культури влаштовані таким чином, що дитина не може ввійти в них без допомоги дорослого, який відкріє підростаючій людині мову мистецтва та його смисл, допоможе включитися в культурний діалог» [40, с. 21].

Підготовку до гри-драматизації потрібно проводити заздалегідь, використовуючи для цього слухання і аналіз літературних творів, слухання і сприйняття музики, співу, вправляння у музичних рухах. Беручи до уваги те, що для дітей старшого дошкільного віку провідною є ігрова діяльність, використання ігор, ігрових вправ не тільки відповідає психологічним потребам цього віку, а й створює оптимальні умови для заохочення дітей до розігрування відомих та нових сюжетів за змістом і мотивами народних і літературних творів («Ходить гарбуз по городу», «Муха – Цокотуха», «Рукавичка», «Кицьчин дім», «Кіт, Цап та Баран»).

Незважаючи на те, що дитина дошкільного віку частіше є «слухачем» вистав, вона також здійснює певну діяльність, що полягає у сприйнятті як літературного твору, так і музики.

Залучення дітей до театралізованої діяльності пов'язане в основному з казками, враховуючи доступність їх дитячому сприйманню та інтересом

дітей до цього жанру. При виборі тексту казки необхідно враховувати вікові характеристики дітей, складність сприймання казки, форму подачі тексту і логічність розгортання подій. Отже, дорослому при виборі твору для драматизації треба враховувати читацькі уподобання дитини, її життєвий досвід, знання про довкілля.

На вплив літературної творчості на розвиток особистості вказував Л. Виготський: «...Смисл літературної творчості полягає в тому, що вона поглиблює, розширює та очищує емоційне життя дитини, що вперше пробуджується й спрямовується на серйозний лад, і врешті, значення її в тому, що вона дозволяє дитині, вправляючи свої творчі прагнення та навички, оволодіти людським мовленням, цим найтоншим і найскладнішим засобом формування та передачі людської думки, людського почуття, людського внутрішнього світу» [89].

На думку С. Русової, різні види театралізованої діяльності слугують ефективним засобом розвитку мовлення і творчих здібностей. Удосконалення мовлення дітей дошкільного віку засобами театральної діяльності розглядалося науковцями Л. Артемовою, А. Богущ, Н. Водолагою, Н. Гавриш, С. Чемортан. Якщо діти спеціально готують ролі заздалегідь, дослівно розучують репліки літературних героїв, -- це сприяє збагаченню словника дошкільників образними літературними виразами та «має характер вправи навчання мові» [70].

При виборі матеріалу до драматизації необхідно враховувати розвиток творчих здібностей дітей, адже драматизація передбачає розігрування дітьми літературних творів у ролях, без попереднього розучування ролей. Враховуючи те, що діти старшого дошкільного віку досить активні, прагнуть постійно перебувати у русі, дуже важливо пропонувати дітям такі твори, за змістом яких можна було б побудувати гру-драматизацію чи розіграти діалог.

Діти дошкільного віку під час перегляду вистав чи розігрування ролей отримують зразки правильного, емоційно-зabarвленого мовлення, насиченого влучними образними виразами, знайомляться з незнайомими і

малознайомими словами, прислів'ями і приказками. Мова твору чи вистави впливає на виникнення почуттів: дитина отримує задоволення від ритму, сполучення звуків у словах віршів і казок. Тому дуже важливо обирати для драматизації твори з яскравою та виразною мовою. А до цього корисними будуть вправи з техніки і культури мовлення.

Вік дітей дошкільного віку, їх життєвий досвід і кругозір не дозволяють їм самостійно отримати задоволення від спілкування з театром, усвідомити красу художнього слова, відчутти повний спектр емоцій, що задумали автор і режисер, зробити висновки зі змісту вистави, пізнати щось нове. На допомогу дитині обов'язково має прийти дорослий (батьки, вихователі). Звичайно, коли дорослі самі будуть ставитися до постановки чи перегляду вистави безвідповідально, це може тільки нашкодити дитині. Отже, дорослі повинні дотримуватися таких правил:

1. Дозволяти дітям старшого дошкільного віку самим обирати літературний твір для вистави.
2. Слідкувати, щоб твір відповідав рівню мовленнєвого та психологічного розвитку дітей.
3. Розпочинати читання або розповідь твору треба загадковим тоном, щоб привернути увагу дітей. Читати виразно і емоційно.
4. Під час читання дорослий повинен висловлювати своє ставлення до героїв твору, але не заперечувати, а вводити в потрібне русло, думку дітей.
5. Під час аналізу твору необхідно створювати «сюрпризні моменти», що мають на меті виявити обізнаність дітей щодо ситуації, про яку йдеться в тексті, допомогти дітям пригадати подібні життєві ситуації.
6. Треба також розвивати уяву дітей – пропонувати їм такі запитання, які спонукають передбачати розвиток подій, прогнозувати, мислено уявляти героїв.

В результаті такої підготовчої роботи розвивається емоційна сфера дитини, відбувається понятійне опанування дитиною тексту, дитина наближається до авторської позиції.

Надійним засобом активізації роботи дітей старшого дошкільного віку над твором є сценічно-ігрова діяльність – «дієве вивчення літературного твору через його сценічне втілення з урахуванням вікових можливостей дітей» [57, с. 270].

У ній дитина-слухач перетворюється із спостерігача на активного діяча, вона може перенести своє власне «Я» на персонажів твору, зайняти свою позицію щодо дій. І знову велика роль тут належить вихователеві, який допоможе дитині трансформувати зміст тексту з епічної форми у драматичну, допоможе зробити літературні твори шляхом інсценізації або драматизації доступнішими і цікавішими. Готувати дітей до сценічно-ігрової діяльності потрібно ще з раннього дошкільного віку, використовуючи різні вправи, щоб активізувати емоції, переживання дітей, виражати їх у жестах, рухах, міміці, інтонації, забарвленні голосу тощо, на чому наголошували науковці С. Козлова, Т. Куликова.

У театралізованій грі дитина діє активно: вона і актор, і режисер, і творець. За сюжетом театралізовані ігри бувають: ігри-драматизації (діти самі виконують ролі) та ігри-інсценізації (діючими особами виступають іграшки, ляльки, різні предмети, руки). Олійник виділяє такі різновиди театралізованих ігор: настільні (театр іграшок, театр картинок), стендові (стенд-книжка, фланелеграф, тіньовий театр, пальчиковий театр, ляльковий театр). Ляльковий театр в свою чергу буває: театр Петрушок, театр естрадної ляльки, театр маріонеток, театр рукавичок, магнітний театр). Усі види театралізованих ігор ми подали на рис. 1.3.

Гра-драматизація(ігри-імітації; рольові ігри; діалоги; інсценізація; ігри-імпровізації, постановка вистави.

Режисерські ігри (настільний, площинний, бі-ба-бо, пальчиковий, тіньовий, маріонеток, на фланелеграфі.

Рис. 1.3 Види театралізованих ігор

У зміст програми з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі «Грайлик» (авт. О. Березіна, О. Гніровська, Т. Линник) введено ознайомлення з різними видами театрів, використання мімічних і пантонімічних етюдів, етюдів для запам'ятовування мімічних дій; роботу з літературними творами (придумування і оформлення дитячих казок, інтерпретація змісту текстів)[63].

Гра-драматизація відбувається на основі особистих дій виконавців ролей. У цій грі дуже важливо, щоб дитина розуміла зміст твору і усвідомлювала дії кожного персонажу. У такому вигляді гра-драматизація називається театралізацією.

Процес театралізації можливий, якщо

- якщо дитина готова до сприйняття і осмислення літературного твору;
- якщо має досвід взаємодії з театральним мистецтвом (сприймає і переживає театральну виставу, володіє мовою театального мистецтва, розуміється в театральних сценах і діях);

– активно включається в театральну діяльність (готова до виконання різних ролей, спроможна обрати роль за уподобанням і характером).

Дітям старшого дошкільного віку більш характерно брати участь у видах драматизації – ігри-імітації образів людей, тварин, літературних чи пісенних персонажів; рольові діалоги на основі тексту; ігри-імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки.

Ігри інсценізації – це всі види театрів: театр іграшок, театр картинок, тіньовий театр, пальчиковий, ляльковий та інші. Головна їх відмінність в тому, що дитина сама не є дійовою особою, а діє за іграшкового персонажа. Залучення дітей до участі у різних видах театру стимулює дитячу творчість, вигадку, фантазію; спонукає до придумування варіантів проведення гри, творчого та самостійного вирішення ігрового завдання. Використання таких форм театру можливе на заняттях під час читання віршів, казок та під час прогулянок. Розвитку природних здібностей дітей сприятимуть комплексні ритмічні, пластичні, музичні вправи, музичні і пластичні етюди, пальчикові вправи, музично-пластична імпровізація тощо, які потрібно використовувати на кожному музичному занятті.

Науковці Б. Нестерович, Н. Пахальчук, Ю. Поплавська, які досліджували процес включення дітей дошкільного віку у сценічно-ігрову діяльність, пропонують такий алгоритм підготовки театральної вистави:

проба на роль (розповідь про події від імені героя; розповідь-випадок; розповідь-доля). Щоб допомогти дітям зрозуміти сценічне мистецтво, спробувати себе в ролі того чи іншого героя, доцільно проводити ігри-імпровізації:

- складання та інсценування діалогу;
- створення режисерських коментарів до окремих сцен, актів, епізодів;
- оформлення сцени;
- виготовлення театральних костюмів;
- створення проекту вистави з його колективним обговоренням;

– створення ескізу театральної афіші [55, с. 271]. Отже, важливо пропонувати дітям такі твори, за змістом яких можна було б побудувати гру, розіграти діалог.

Невід’ємною частиною театралізованої діяльності є музична діяльність, на важливості якої наголошував В. Сухомлинський: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї» [74].

Музика володіє найбільшим емоційним впливом, є мовою найніжніших почуттів і емоцій. Діти старшого дошкільного віку мають досвід сприйняття творів музичного мистецтва: вони проймаються змістом музичного твору, впізнають і запам’ятовують красу його форм і образів, відчують засоби виразності. У пошуках місця музики в тексті діти беруть участь разом з музичним керівником. Бажано, щоб діти самі були активними учасниками гри на музичних інструментах (на бубнах, сопілках, ложках, ксилофонах, металофонах) під безпосереднім керівництвом музичного керівника та «диригента». Вправи на озвучення допомагають дітям самостійно зробити виставу цікавою та музично-оформленою. Це може бути відтворення «шурхоту мишки» за допомогою дзвіночка або трикутників; «стрибків коника по воді» за допомогою кастаньети; кудахкання курочки – за допомогою тріскачок із різним наповнюванням. Така інтеграція діяльності сприяє розвитку емоційності, культури спілкування, майстерності і головне, стійкого інтересу до музично-театралізованої діяльності. Отже, оскільки діти старшого дошкільного віку дуже активні і рухливі, потрібно враховувати це в організації та музичному оформленні вистави.

За нашими дослідженнями, театральна діяльність можлива тільки за правильної організації з боку дорослих тоді, коли дитина оволоділа змістом літературного твору, має досвід сприйняття і осмислення, розуміє, що таке театр, володіє мовою театального мистецтва. Діти старшого дошкільного віку вже мають певний досвід драматизації. Вони ініціативні, активні, виявляють творчість у перевтіленні в образи, у створенні костюмів,

сценічних атрибутів. При педагогічно доцільній організації театралізованої діяльності вона може стати ефективним, дієвим чинником формування естетично-музичної культури дитини.

Висновки до розділу 1

Отже, аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дав змогу визначити, що основи музично-естетичної культури особистості можна закласти, розвиваючи музично-естетичну свідомість, естетичні потреби і відношення, естетичну діяльність, що виражаються у інтересі до музики і музичної діяльності; здатності переживати музичні образи й усвідомлювати зміст творів, елементарно оцінювати їх; бажанні пізнавати й опановувати музичний досвід людства; спілкуванню з приводу музики і засобами музики.

Визначено сутність музично-естетичної культури дитини дошкільного віку, яка полягає у взаємодії різних видів музичної діяльності в результаті якої забезпечуються потреби та інтереси дитини, формуються естетичні смаки, ідеали, погляди.

Формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку повинно спиратися на їх вікові психолого-педагогічні особливості, серед яких:

– особливості фізичного розвитку (послаблюються деякі ланки м'язової системи і суглобових зв'язок, уповільнюється темп росту дітей,)

– особливості психічного розвитку (загальне його вдосконалення: з'являються асоціативні зв'язки, власні судження, естетичні уявлення; зростає роль гальмівних процесів; підсилюється стійкість пам'яті, уваги, уваги, ...)

– особливості театралізованої діяльності (розуміння змісту театралізованої вистави, художнього образу через засоби – музику, слово, міміку, жести, сценічну дію; схильність до наслідування та зображення;

ініціативність у творчих проявах; свідоме й виважене ставлення; збільшується самостійність та ініціативність)

Визначено, що *театралізована діяльність* є художньою діяльністю, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Вона вважається одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, зокрема старшого дошкільного віку. Завдяки синтезу різних видів мистецтв (образотворчого, музичного, танцювального), а також поєднанню співу, рухів, художнього слова, жестикуляції, гри на музичних інструментах, міміки, пантоміми для створення художнього образу активізуються процеси розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку.

З'ясовано, що театралізована діяльність активно впливає на емоційний розвиток дитини, на усвідомлення її власного «Я», на розвиток психічних процесів (пам'яті, уваги, уяви). Вона сприяє підвищенню рівня естетичного виховання завдяки синтезу музики, танцю, співів, сценічної дії, пластики, мовлення та ін. Означені позиції ми врахуємо під час окреслення та експериментальної перевірки педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності

Засобом реалізації поставлених у дослідженні проблем ми обрали театральне мистецтво, яке має великий виховний потенціал. Зважаючи на поєднання різних видів мистецтва – музики, живопису, літератури, танцю – театр має найбільшу силу впливу на розвиток емоційної сфери дитини дошкільного віку, а значить сприяє формуванню музично-естетичної культури.

Театралізовані форми музично-естетичного виховання коригують етичні та естетичні уявлення дітей, формують у них відповідальність за вчинки та власні дії; розвивають комунікативні якості особистості; створюють позитивний настрій; привчають до роботи в колективі. Властивий театральному дійству синкретизм (поєднання різних видів мистецтва), колективний і тривалий характер творчості, переважання емоційного начала над раціонально-логічним – усе це створює унікальні передумови для активного впровадження театралізованих форм у сферу музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Елементи гри, діалогу, музики, співу, танцю, використання яскравих костюмів та масок сприяють емпатійному злиттю учасників вистави з об'єктами втілення, формують сприймання музичного твору з позиції краси, навчають дітей співучасті і співпереживання, спонукають до активного включення всіх видів музичної діяльності у практику спілкування з навколишнім світом.

Взявши за основу принципи музичного і естетичного виховання, які були розроблені науковцями, нами було визначено *основні принципи організації методики формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку:*

- принцип аксіоцентризму (мистецтво, краса і гармонія як музично-естетичні і педагогічні цінності);
- полікультурності (знайомство з особливостями й творами музичного мистецтва різних народів світу);
- єдності естетичного і музичного (залучення до естетичних цінностей як основа формування музично-естетичної культури особистості);
- компліментарності (музика та естетичні цінності не тільки як засоби музично-естетичного виховання, а як складова навчання і основний напрямок виховної роботи);
- творчої активності – надання усім учасникам освітнього процесу (вихователям, музичним керівникам, дітям) можливості для творчої самореалізації в музично-естетичній діяльності;
- гармонійного інтегрування предметних знань із мистецтвознавчим і культурологічним матеріалом; різних видів музичної діяльності;
- принцип доступності та випереджаючого навчання [50].

Як зазначає М. Чернявська, дуже важливо, щоб процес формування в майбутніх вихователів музичної культури та освіти будувався на науковій основі, проводився за відповідною програмою, яка враховує сучасний рівень розвитку різноманітних видів мистецтва, дотримуючись принципів поступовості, послідовності ускладнення вимог, диференційованого підходу до знань та вмінь [84].

Успішність формування музично-естетичної культури залежить від педагогічних умов, якими визначили із досліджень науковців Т. Андрющенко, А. Ошкіної,

- задоволення інтересу дітей;

- використання різних засобів, форм і методів музичного мистецтва;
- цілісний аналіз змісту музичного твору;
- врахування психолого-педагогічних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

За В. Онищуком, педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, за яких забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання [58].

У межах нашого дослідження під терміном «педагогічні умови» ми будемо розуміти сукупність внутрішніх і зовнішніх параметрів, які забезпечують ефективність і результативність процесу формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку.

У процесі формування музично-естетичної культури ми будемо спиратися на формування такого її критерію як музична спрямованість. Досліджуючи музичну спрямованість і пошук шляхів її формування, ми спиралися на дослідження науковця О. Лобової, яка вказує на важливість *задоволення інтересів та потреб* дітей; використання різних видів музично-естетичної діяльності; професійність вчителя музики; музичне оточення [44, с. 323].

Інтерес завжди пов'язаний з особистою зацікавленістю об'єктом, із прагненням більше його пізнати, опанувати його. На виховання музичного інтересу вказували науковці О. Крицька, Г. Сергєєва. Музикознавець і науковець Г. Ципін вбачав формування інтересу у дітей до музики і музичної діяльності проводити на інтегративній основі: *активність, творча ініціатива і самостійність дітей*. Ці якості дитина старшого дошкільного віку здатна проявити тоді, коли музичне заняття буде цікавим, змістовним, насиченим різними видами музичної діяльності: музично-ритмічні рухи, спів, слухання музики, гра на елементарних музичних інструментах. Так як сприймання музики дітьми старшого дошкільного віку характеризується нестійкістю

уваги, емоційністю, мимовільним характером, то музика для дітей цього віку повинна перш за все викликати інтерес та збуджувати почуття.

Формування музично-естетичної культури може здійснюватися у різних видах діяльності, які вихователь використовує з дітьми старшого дошкільного віку: слухання музики, гри на музичних інструментах, під час занять співами, музично-руховими вправами, танцями. Зважаючи на те, що діти цього віку є дуже неуважними і не можуть займатися довго одноманітною справою, завданням вихователя є урізноманітнення видів музичної діяльності на занятті. Як правило, діти слухають твір, співають поспівки і пісні, виконують танцювальні рухи, беруть участь у грі на різних інструментах, інсценують пісні. Саме різноманітність видів музичної діяльності на заняттях, як зазначають науковці О. Ростовський, Л. Хлебнікова, робить їх особливо привабливими, дає можливість усім дітям долучитися до музики, так чи інакше виразити своє ставлення до неї [66,с.379].

У формуванні музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку слід особливу увагу приділити театралізованій діяльності, яка вміщує у собі різні види діяльності (музично-ритмічні рухи, спів, слухання музики, гра на елементарних музичних інструментах), що застосовуються на основі принципу інтеграції, і, як наслідок, можуть активно сприяти формуванню музично-естетичної культури особистості. Основними методами стимуляції театралізованої діяльності є: створення цікавої ситуації, пізнавальні ігри, створення ситуації успіху. Дитина, яка бере участь у драматизації, повинна бути наділена такими здібностями: сценічної дії, мовлення (декламації), співів, жестикуляції, міміки, гри на елементарних дитячих інструментах.

Науковці Н. Ветлугіна, Є. Вільчковський, А. Шевчук зауважують, що пізнання дітьми творів мистецтва має відбуватися в ігровій *формі і тільки через практичне їх використання*. Музично-дидактичні, музично-рухливі ігри є засобом, який викликає у дітей інтерес до музики, полегшує засвоєння

музичних знань, створює умови для залучення їх до музичної діяльності. Зарубіжні і вітчизняні науковці Е. Далькроз, К. Орф, Н. Ветлугіна, О. Кононова, Д. Кабалевський, О. Лобова неодноразово доводили значення ігор в галузі музичної освіти. Як зазначала науковець Н. Кононова, яка розробила класифікацію музично-дидактичних ігор, музичні ігри для дошкільників повинні бути цікавими, простими і доступними. Тільки тоді вони стають своєрідним збудником бажань у дітей співати, грати, слухати і танцювати. Музична гра дозволяє активізувати діяльність дітей, тому що вона органічно об'єднує триєдину мету навчання: освітню, розвивальну, виховну; задовольняє різноманітні інтереси дітей – ігрові, пізнавальні, соціальні; збагачує коло уявлень про навколишній світ; впливає на розвиток психічних процесів (сприймання, уявлення, пам'ять, фантазія); сприяє формуванню активної особистості [36].

Музично-рухливі ігри – це активна діяльність, спрямована на виконання музично-ритмічних завдань. Система музично-ритмічного виховання, яку створили композитори і педагоги Е. Жак-Далькроз, К. Орф, Б. Штраус, має велике значення для розвитку теорії і практики дошкільного музично-естетичного виховання. Автори довели незаперечний вплив музики і руху на емоційні переживання дитини у сприйнятті музичних творів. Цікавою і корисною музичною діяльністю для дітей дошкільного віку науковці І. Газіна, О. Кисельова, С. Садовенко, Н. Фоломеева вважають гру на музичних інструментах. Гра на музичних інструментах допомагає дітям розвинути фантазію, творчі здібності, допомагає передати почуття, внутрішній світ дитини.

Жодна дитина не залишається байдужою до творчої інтерпретації. Готувати дітей до акторської майстерності можна за допомогою театральномузичних етюдів. Етюди – це спеціальні вправи для вдосконалення акторської техніки, що мають повторюватися декілька разів до досягнення певного рівня майстерності [79].

Таким чином, використання різних засобів, форм і методів музичного мистецтва є наступною педагогічною умовою формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Як зазначає Олійник, «мистецтвом театру є органічний синтез музики, танцю, живопису, акторської майстерності, риторики, та поєднує в єдине ціле засоби виразності, що наявні в арсеналі окремих мистецтв, тим самим, створює умови для виховання цілісної творчої особистості, сприяє здійсненню мети сучасної освіти.

Отже, різні засоби музичного мистецтва, а саме: ігри, театр, фольклор, гра на музичних інструментах здатні активізувати фантазію дитини, спрямувати її до творчого пошуку.

Закладання основ музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку сучасні науковці вбачають у підготовці дитини до сприйняття музичного твору. В. Сухомлинський вважав, що важливою і водночас елементарною ознакою музично-естетичної культури є вміння *слухати і розуміти музику*. Також він звертав увагу на «те, що неможливо сказати словом, можна сказати музичною мелодією, оскільки музика передає безпосередньо настрої, переживання...» [75, с. 6-7].

Як зазначає науковець О. Лобова, сьогодні не можна забувати про велику естетичну цінність мистецтва, яке сприяє формуванню особистості саме у культурі музичного *сприймання і осмислення*, усвідомлення і творчої перебудови творів мистецтва [42, с. 274]. На думку Б. Асаф'єва, «музику слухає багато хто, а чує мало хто, особливо інструментальну... Чути так, щоб цінувати мистецтво, -- це вже напружена увага, а отже, й розумова праця, умогляд [65, с. 68].

Залежно від віку, рівня розвитку, середовища діти дошкільного віку по-різному сприймають жанр і характер музики. Діти краще сприймають те, що для них є *зрозумілим*, що вони вже знають. І тому вихователь має знову підходити з позиції: краще сприймається те, що дітям зрозуміло. За визначенням Є. Полякової, музичне сприймання «являє собою перцептивну

дію суб'єкта, що спрямовується цілями і завданнями музичної діяльності та є умовою цілісного відображення музичного явища при безпосередньому його впливові на органи чуттів» [42, с. 145].

Коли дитина бере участь у театралізованій діяльності, вона повинна зрозуміти зміст твору, що читається чи переглядається, висловити власні оцінки, ставлення до прочитаного. Тільки усвідомивши зміст твору, стосунки між персонажами, їх емоційний стан, діти разом з вихователем підшукують потрібні жести, міміку, відшукують сценічний образ.

Доцільно для забезпечення цієї педагогічної умови використовувати методи опосередкованого педагогічного впливу: постановка проблемних ігрових завдань, допомога у плануванні діяльності, підготовча мовленнєва робота. Різні засоби театралізованої діяльності (виразне мовлення, рухи, співи, навіть елементи сценічної дії, сприймання і осмислення тексту твору) активно викликають дитячий інтерес.

Велике значення має створення культурно-пізнавального середовища. Розвивальне предметно-ігрове середовище – це система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку [54].

Предметно-ігрове середовище повинно відповідати віковим і психологічним особливостям дитини, принципів комфорту і основним положенням розвитку дитячої діяльності. Значну увагу потрібно приділити куточку театралізованої діяльності: тут повинні бути атрибути для різних видів театру та все необхідне для ігор-драматизацій. В театралізованому куточку слід розмістити різні види театру: театр верхових ляльок (ляльки знаходяться вище актора, що працює з ними, над ширмою); театр рукавичок (пальчиковий, шкарпетки, ложковий); настільний театр (ляльковий, площинний, картонний, магнітний); театр маріонеток або тростинних ляльок (ляльки знаходяться нижче актора, що працює з ними, ляльками управляють за допомогою ниток); театр тіньовий (плоске зображення, яке кидає тінь на екран-сцену); театр іграшок або площинний (картинки, фланелеграф) тощо;

тантаморески або «живі» ляльки, у яких тулуб, ноги, руки виготовленні з матерії, а головами слугують – голови акторів – ляльководів; театр ляльок з речей ужитку тощо [54].

Доцільно у куточку театралізованої діяльності мати реквізит для розігрування сенок і спектаклів: ширми для лялькового театру, елементи костюмів, маски, набір ляльок, атрибути для театралізованих ігор.

На розв'язання завдань музично-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку повинно бути спрямоване і медіа-ігрове середовище – інформаційні технології, комп'ютерні ресурси, ігрові методи роботи; також вся робота, яка проводиться в закладах дошкільної освіти. Великий вплив має музичне оформлення повсякденного життя у дошкільному закладі: використання музики під час занять, фізкультхвилинок, прогулянки, організації музичних розваг, музично-театралізованих свят. Часто музику використовують як фон при слуханні казки чи малюванні, ліпленні, розгляді художньої картини. Завдання вихователя – організувати цей процес так, щоб викликати в дитини емоційний відгук на музичний образ, зацікавлення емоційно-образним змістом, спонукати дитину до співпереживання. Відбираючи музичні твори, вихователь повинен ураховувати вік та інтереси дітей, стежити, щоб досвід дітей збагачувався українською музикою із національної спадщини (про Україну, народ, рідний край, духовно-культурні цінності). Крім цього, музичний твір повинен бути такого змісту і темпу, щоб діти розуміли його характер та особливості, структуру і засоби виразності. Щоб пересвідчитись у правильності сприйняття музики, доцільно ставити дітям такі запитання: Які почуття передає? Про що розповідає прослухана музика?

Вплив театральної діяльності на формування музично-естетичної культури відбувається, якщо вихователь і музичний керівник здійснюють цілеспрямовану та систематичну роботу. При цьому вони організують роботу так, щоб враховувалися як психологічні, так і педагогічні умови.

Отже, наше дослідження щодо визначення й обґрунтування *педагогічних умов* формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку було спрямовано на засоби театрального мистецтва. На основі теоретичного аналізу та проведення констатувального дослідження визначено наступні педагогічні умови:

1. Використання різних засобів, форм і методів музичного мистецтва.
2. Використання засобів театралізованої діяльності (сценічної дії, мовлення (декламації), співів, жестикуляції, міміки, слухання (сприймання) музичних та літературних творів, перегляд вистав і казок та ін.)
3. Створення культурно-пізнавального середовища: а) предметно-ігрове середовище – осередок театралізованої діяльності з різними видами театру, музичні інструменти, іграшки, ляльки, костюми та ін.; б) медіа-ігрове середовище – інформаційні технології, комп'ютерні ресурси, ігрові методи роботи.
4. Врахування вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

Мета експериментально-дослідної роботи полягала в експериментальній перевірці науково обґрунтованих педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Вирішення цієї проблеми передбачає використання музично-педагогічної діагностики у закладі дошкільної освіти, яка дозволяє організувати освітній процес таким чином, щоб запропоновані умови (а у їх складі методи, прийоми, форми роботи і засоби) сприяли більш ефективному засвоєнню основ музично-естетичної культури.

Для діагностики, зазначає О. Рудницька, «застосовуються науково обґрунтовані критерії художнього розвитку особистості, що дають змогу

простежити динаміку педагогічного процесу, зосередити увагу на окремих недоліках та окреслити своєрідну схему подальшої роботи в цьому напрямі» [67, с.280-281].

Серед основних критеріїв вимірювання підготовки та художнього (тобто пов'язаного зі спілкуванням і зрізними видами мистецтва) розвитку учнів науковець зазначає такі: «художні потреби особистості, місце мистецтва у структурі вільного часу, інтенсивність контактів з творами, характер смакових уподобань, активність пошуку джерел мистецьких вражень, галузі спілкування з різновидами мистецтва, доступність для розуміння особистістю художніх творів, культура їх сприйняття тощо» [67].

Музично-естетична культура особистості характеризується тим, якою мірою вона здатна засвоювати музичні цінності. На думку Д.Кабалевського, музичну культуру особистості визначають любов до музики і розуміння її в усьому багатстві форм і жанрів; особливе «відчуття музики», що спонукає сприймати її емоційно, відрізняючи хорошу музику від поганої; уміння чути музику як змістовне мистецтво, що несе в собі почуття і думки людини, життєві образи й асоціації, здатність відчувати внутрішній зв'язок між характером музики і характером виконання тощо [35].

Згідно з вимогами проведення діагностики, ми спрямували роботу за принципами послідовності і систематичності. Крім того у визначенні критеріїв і показників ми керувалися вимогами програми до рівня знань і умінь дітей з освітньої лінії «Дитина у світі культури» (галузь «Музична діяльність»), розробками науковців М. Воробйова, Л. Дмитрієвої, С. Ліпської.

Завдання експериментально-дослідницької роботи було визначено відповідно до мети дослідження:

- діагностувати рівень сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку за традиційною системою навчання;
- розробити зміст та методику формувального етапу розвитку музично-естетичної культури засобами театральної діяльності;

– здійснити порівняльний аналіз результатів оцінювання ефективності розвитку музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку за традиційною системою навчання та з включенням засобів театралізованої діяльності.

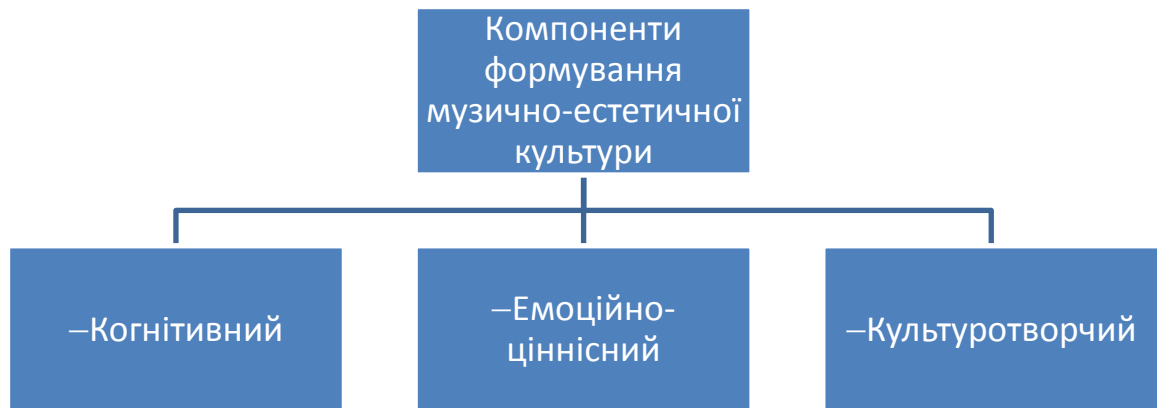
Теоретико-психологічні узагальнення формування музично-естетичної культури дають підстави для визначення критеріїв та показників сформованості музично-естетичної культури у дітей старшого дошкільного віку. На основі критеріїв та показників можливо простежити за динамікою цього процесу (формування) та перевірити ефективність запропонованих засобів.

Беручи до уваги, що музично-естетична культура є складним інтегративним утворенням, яке сприяє естетичному пізнанню дійсності в різних видах музичної діяльності, виступає носієм цінностей особистості і суспільства; а також особливості формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку ми визначили такі компоненти формування музично-естетичної культури:

- когнітивний;
- емоційно-ціннісний;
- культуротворчий.

Усі розроблені нами компоненти взаємопов'язані між собою і доповнюють один одного. Ми подали їх на рис. 2.1.

Когнітивний компонент передбачає наявність у дітей старшого дошкільного віку комплексу музичних знань, умінь і навичок, які містять відомості про музику, композиторів, музичні звуки, музичні образи; уміння аналізувати музичні твори), досвіду музичної діяльності (організація різних форм музично-естетичної діяльності).

Рис. 2.1 Компоненти формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку

Емоційно-ціннісний – емоційний відгук на музику (здатність до творчого сприймання музики та переживання її у формі музичних образів); музичний слух (здатність вслуховуватися, порівнювати, оцінювати найбільш яскраві засоби музичної виразності) (за О. Лобовою)[44].

Культуротворчий – використовують знайомі мелодії у іграх-драматизаціях, самі створюють мелодії до коротеньких пісеньок.

Згідно з вимогами проведення діагностики, ми спрямували роботу за принципами послідовності і систематичності. Крім того у визначенні критеріїв і показників ми керувалися вимогами програми до рівня знань і умінь дітей з освітньої лінії «Дитина у світі культури» (галузь «Музична діяльність»), розробками науковців М. Воробйова, Л. Дмитрієвої, С. Ліпської.

Критерій *музично-естетична обізнаність* уточнюється за такими показниками: наявність музичних знань у галузі музичного та театального мистецтва (елементарні знання термінології, жанрів (колискова, танець, марш), інструментів, характеру (весела чи сумна), темпу (швидка чи

повільна), динаміки (голосна чи тиха) музики, заспів та приспів у піснях, елементарні знання про театр (ляльковий, пальчиковий, тіньовий), види вистав, театральних професій, складових приміщення театру (сцена, завіса, місця для глядачів)).

Критерій *музично-естетична спрямованість* визначався за такими показниками: а) стійкий інтерес до музичної та театралізованої діяльності, б) емоційний відгук на твори мистецтва й висловлювання своїх вражень, тобто навички сприйняття й оцінювання музичного й театрального мистецтва.

Критерій *виконавсько-творча дієздатність* діагностувався за такими показниками: а) наявність досвіду музичної та сценічної імітації (вміння у характері музики граційно, розкуто рухатися, використовувати виразні рухи, міміку, жести, пози, відповідно мелодії), вміння відтворити художній образ, навички музично-ритмічних рухів та гри на елементарних музичних інструментах; б) здатність до ритмічної, вокальної, рухової імпровізації, до створення музичних дидактичних ігор та інсценування сюжетів пісень та інструментальної музики.

Співвідношення компонентів, критеріїв і показників сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку ми подали у таблиці 2.1.

Відповідно до критеріїв та показників нами було визначено рівні сформованості музично-естетичної культури, а саме: високий, достатній, низький.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив визначити рівень як «шкалу вимірювання, ступеня якості або здатності суб'єкта, що визначається набором об'єктивних чинників – критеріїв та показників, які дають змогу комплексно оцінити певне педагогічне явище та мати відповідне теоретичне і практичне обґрунтування сформованості певної професійної компетентності в майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу».

**Співвідношення компонентів, критеріїв і показників
сформованості музично-естетичної культури дітей старшого
дошкільного віку**

Компоненти	Критерії	Показники
когнітивний	<i>музично-естетична обізнаність</i>	а) наявність музичних знань у галузі музичного мистецтва б) наявність музичних знань у галузі театрального мистецтва
емоційно-ціннісний	<i>музично-естетична спрямованість</i>	а) стійкий інтерес до музичної та театралізованої діяльності; б) навички сприйняття й оцінювання музичного й театрального мистецтва
культуротворчий	<i>виконавсько-творча дієздатність</i>	а) наявність досвіду музичної та сценічної імітації; б) здатність до ритмічної, вокальної, рухової імпровізації, до створення музичних дидактичних ігор та інсценування музики

Характеризуючи рівні сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку ми спиралися на дослідження рівнів такими науковцями, як Н. Костенко, С. Садовенко, Л. Ороновська, М. Черніка. Музичні здібності ми діагностували за методиками В. Анісімова, С. Науменко, які, використовуючи методику Б. Теплова, основним показником визначали здатність дитини емоційно сприймати музику.

1. Високий рівень:

– (когнітивний / музично-естетична обізнаність) – знають автора та назву твору; уважно слухають музику, розуміючи розвиток сюжету та засоби музичної та театральної виразності; розрізняють музику за характером, жанром; розрізняють види музики (класична, сучасна, народна); розрізняють види театру, театральних професій, складових приміщення театру.

– (емоційно-ціннісний / музично-естетична спрямованість) – властивий дітям, які цікавляться вокальними та інструментальними творами

композиторів класиків, сучасних авторів та української народної музики; проявляється умінні висловлювати свої почуття, емоції; умінні співставляти музичний твір з навколишнім середовищем, іншими творами мистецтва.

– (культуротворчий / виконавсько-творча дієдатність) – можуть успішно грати на музичних інструментах, співати, розкуто рухатися, використовувати виразні рухи, міміку, жести, пози, відповідно мелодії, мають досвід відтворити художній образ, здатні до елементарної ритмічної, вокальної, рухової імпровізації, використовують знайомі мелодії у іграх-драматизаціях, самі створюють мелодії до коротеньких пісеньок.

2. Середній рівень: задоволення приносить спілкування тільки з улюбленими творами. Займається музикою, але не за власним бажанням. Робота над музичними творами вимагає постійного контролю педагога.

3. Низький рівень: музичне мистецтво сприймає як засіб рекреації; відомості про музичні твори поверхові, неповні; не володіє навичками творчого втілення музичного досвіду.

Експериментальна робота складалася з констатувального, формувального та порівняльного етапів.

Констатувальний етап ми проводили у трьох напрямках, спрямованих на діагностування кожного вище зазначеного компонента музично-естетичної культури. Для діагностики нами використані такі методи: бесіди, педагогічне спостереження, творчі вправи. Експеримент здійснювався у ході проведення музичних занять з елементами театралізованої діяльності.

Другим завданням було виявити рівень музично-естетичної культури дітей за створеними критеріями, показниками та рівнями. До експериментальної і контрольної роботи було залучено 16 дітей старшого дошкільного віку групи «Ягідка» та 15 дітей групи «Сонечко». З огляду на поставлені завдання було розроблено методику опитування (додаток А), застосування блоку діагностичних завдань (додаток Б).

Для діагностування було запропоновано завдання з метою виявлення:

- 1) інтересу до української народної музики;

- 2) знань про класичну музику і композиторів;
- 3) знання засобів виразності музичного твору (темп, ритм, характер музики);
- 4) знань про різні музичні інструменти;
- 5) наявність знань у галузі театрального мистецтва.

Першим було завдання скласти програму концерту української народної музики (пісні, танці, ігри). Для цього дітям було запропоновано набір карток із назвами музичних творів як українських, так і зарубіжних композиторів, і малюнками до них, які треба було розкласти для виконання завдання. Метою виконання цього завдання було перевірити рівень знань жанрів музики, українських та зарубіжних композиторів. Як показали результати 57 % дітей орієнтуються у жанрах, у різноманітності видів музично-естетичної діяльності. Діти, які працювали в групах, створили репертуар концерту, чергуючи спів і слухання музики, гру на музичних інструментах і ритмічно-танцювальні рухи.

Друге завдання «Гра-конкурс музичних загадок» було побудоване на слуханні уривків відомих дітям музичних творів. Діти відгадували композитора і назву його твору за вступом, окремими фразами, мелодії, за музичним супроводом. За результатами, 54 % знають прізвища композиторів, хоч лише 12 % правильно назвали їхні твори. 32 % дітей правильно відгадали мелодію музичних творів, 8% взагалі не змогли відгадати назви творів і їх композиторів.

Третім завданням було виявити якість сприймання музичного твору. Для цього з дітьми була проведена музично-дидактична гра «Мисливці та зайці» Є. Тілічеєвої. Коли звучить голосна, рішуча, маршова музика, – сміливо йдуть охотники. І навпаки, коли музика звучить тихо, ніби невпевнено, насторожено, - тихенько підкрадаються зайці. Діти старшого дошкільного віку проводили цю гру під час прогулянки, самі регулюючи гучність співу. За нашими спостереженнями 42% дітей зразу включилися у гру, розуміючи темп і динаміку музики; 51 % дітей потребували допомоги і

додаткових пояснень вихователя; 7 % – не справилися із виконанням завдань гри.

Четверте завдання полягало у визначенні звучання інструменту, на якому була зіграна знайома мелодія. Цей інструмент потрібно було знайти у «Музичному куточку» і відтворити мелодію. Це завдання виявилось найлегшим для дітей, що свідчить про систематичність роботи з інструментами на музичних заняттях. 47 % дітей безпомилково визначили і знайшли інструменти, які звучали у творах; лише 6% дітей не визначилися зі звучанням інструментів.

П'ятим завданням потрібно було виявити дієве відношення дітей до театру. Діти переглянули театральну виставу. Після цього була проведена бесіда про театр, особливості створення і постановки вистав. Ми зрозуміли, що близько 52 % дітей не обізнані з театром, не володіють театральною термінологією. Лише 6 % дітей відвідують театральні вистави з батьками, 65 % — з вихователями, 29 % взагалі не відвідують театр.

Результати діагностики критерію «Музична обізнаність» подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Результати діагностики критерію «Музична обізнаність»

Показники	Музична обізнаність					
	<i>Високий</i>		Середній		<i>Низький</i>	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Наявність музичних знань у галузі музичного мистецтва	37,4%	28%	56,4%	67%	6,2%	5%
Наявність музичних знань у галузі театального мистецтва	7%	6%	41%	44%	52%	50%

Таким чином, проаналізувавши роботу дітей групи, можемо стверджувати наступне: діти мають певні знання про музику, її характер, тембр і темп; висоту звуків; більшість дітей розрізняють музику за жанрами,

знають композиторів. Найкращі результати діти показали у розрізненні на слух звучання музичних інструментів, знання їх назв. Найбільші труднощі виникали у виявленні знань про театр: діти знають види театрів, але погано розрізняють театральну термінологію.

Критерій *музично-естетична спрямованість* визначався завдяки таким показникам: чуттєвий відгук на зміст музичного твору, уміння співставляти його з навколишнім середовищем; уміння аналізувати і порівнювати музику, робити висновки; прояв емоційно-рухової активності.

Для діагностики за критерієм музично-естетична спрямованість дітям було запропоновано для слухання два твори «Пісня жайворонка» П. Чайковського і «Пташка» Е. Гріга. Після прослухування діти співставляли звуки мелодії зі звуками в природі.

Хід заняття.

Спочатку музичний керівник запропонувала дітям пригадати, що за пташка жайворонок, коли вона прилітає, як співає?

– Зараз випослухаєте п'єсу «Пісня жайворонка» П. Чайковського.

– Як же співає жайворонок? Що про нього розповіла музикантка?

(Вияснюють з дітьми, що жайворонок співає красиво, дзвінко, ніжно, легко літаючи над полями).

Потім п'єса програвиться вдруге. Діти виконують завдання:

– Чи весь час однаково співає пташка? Коли вона співає тихо (діти зображають варіації музики рухами) чи голосно?

– Про що розповідає музикантка в кінці? Чи залишився жайворонок, чи відлетів у теплі краї?

– А пам'ятаєте, ми слухали музику Е. Гріга «Пташка». Про яку пташку говорив композитор? Чим відрізняється перша музика від другої? Який настрій передає кожна? Як співають ці дві пташки. Чи подобаються вам твори, чим саме?

Спостереження за дітьми під час слухання музики свідчать, що більшість дітей музика зацікавила, так як наповнена реальними звуками

природи, з якими діти могли її порівняти. Прислухаючись до співу пташок, діти слухали із задоволенням, зосереджено і водночас збуджено, адже чули знайомі голоси птахів. Так як діти цього віку схильні до конкретно-образного сприймання, то рівень сприймання музики через використання наочних засобів виявився високим – 35%, на достатньому рівні сприйняли музику і відтворили її у малюнку – 58%, 7 % на низькому рівні.

Навички музичного сприйняття та оцінювання визначали через уміння сприймання музичного твору, який припускає музичний спів, музично-ритмічні рухи, гру на дитячих музичних інструментах, інсценування пісень. Для діагностики цих умінь ми використали аналіз сприймання і оцінювання вистави «Золотий ключик та пригоди Буратіно». Протягом вистави спостерігали за тим, як діти цілеспрямовано слухали виставу, виражали свої емоції на гру позитивних і негативних героїв, брали участь у відтворенні танцювальних рухів, наспівуванні мелодій.

Результати діагностики критерію «Музично-естетична спрямованість» подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Результати діагностики критерію музично-естетична спрямованість

Показники	Музично-естетична спрямованість					
	<i>Високий</i>		<i>Середній</i>		<i>Низький</i>	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Стійкий інтерес до музичної та театралізованої діяльності;	27%	25%	61%	64%	12%	11%
Навички сприйняття й оцінювання музичного й театрального мистецтва	35%	35%	58%	54%	7%	11%

Таким чином, початкова діагностика рівня сприймання музики, її жанру, характеру, сюжету показала наступне: діти здатні розрізняти музику за настроєм, із задоволенням відтворюють танцювальні рухи відповідно до

ритму музики, розуміють і створюють музично-ігрові образи; наспівують знайомі пісні. Сприймання театральної вистави показало, що діти розуміють її зміст, визначають позитивних і негативних персонажів, здатні оцінювати поведінку героїв.

Сприймання у більшості дітей стійке і цілеспрямоване. Воно пов'язане із залученням дітей старшого дошкільного віку до різних видів мистецтва: співу, танцю, музики, театру. Мислення наочно-образне, словесне. Діти краще розуміють музику, яка супроводжується наочністю, порівнюється з реальністю.

Щодо сприймання театральної вистави, ми помітили, що у більшості дітей увага переходить у довільну, що свідчить про інтерес дітей до музичних вистав, бажання самим грати, допомагати позитивним героям. Виникає потреба у виконавській діяльності, реалізації свого «Я».

Критерій *виконавсько-творча дієздатність* діагностувався за такими показниками: створення художнього образу за допомогою ігрових, пісенних, танцювальних імпровізацій.

Метою діагностики за критерієм виконавсько-творча дієздатність було виявити здатність дітей старшого дошкільного віку до самостійної імітації та імпровізації.

Для діагностики було використано етюд на пісню Наталії Май «Метелик». У залі створені декорації (квітуча поляна, метелики, сачки). Дітям дається завдання імпровізувати пісню і розіграти продовження під музику П. Чайковського «Полька» (дівчинка хоче зловити метелика). Діти працюють в двох групах, самостійно обговорюють план інсценізації.

Вибігає дівчинка з сачком, наздоганяючи метелика. Кружляє, підстрибує, намагаючись зловити його. Вибігає ще група дітей із сачками, щоб спіймати метелика. Вони вільно рухаються по сцені, намагаючись зобразити рухи, ніби ловлять метелика. Аж ось одна дівчинка помічає його на квіточці. Вона підбігає і накриває квіточку сачком. Всі зраділи, стрибають, кружляють у парах. Потім підбігають до дівчинки і завмерли,

щоб тихенько дістати метелика. Тільки дівчинка підняла сачок, щоб засунути руку, а метелик – пурх! І полетів. Діти похитують головами, а потім уважно стежать за його рухом.

Результати діагностики подано у табл. 2.4

Таблиця 2.4

Результати діагностики критерію виконавсько-творча дієздатність

Показники	Виконавсько-творча дієздатність					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Наявність досвіду музичної та сценічної імітації;	23%	21%	65%	68%	12%	11%
Здатність до ритмічної, вокальної, рухової імпровізації, до створення музичних дидактичних ігор та інсценування музики	20%	35%	69%	58%	11%	7%

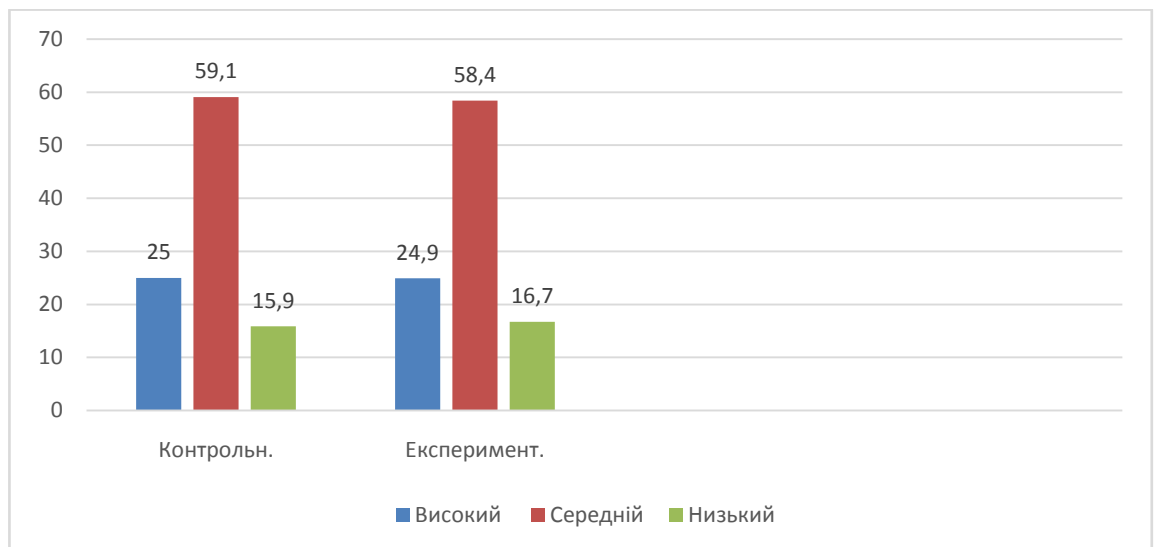
Отже, діагностика критерію виконавсько-творча дієздатність показала, що діти здатні до прояву творчості: самостійно можуть визначитися у створенні сюжету відповідно до заданої теми, яка пов'язана з реальністю; виявляють уміння до імпровізації, проявляючи потрібні жести, міміку, самостійно створюють музично-ритмічні рухи, демонструють поведінку і настроїв героїв. Спостерігаючи за дітьми, ми побачили, що діти проявляють багату фантазію, висувають цікаві ідеї, беруть активну участь у створенні декорацій. Проте у імпровізації музики не всі брали участь, зазвичай, це найбільш активні діти. Інші ж слідували за їхнім задумом.

Проаналізувавши результати діагностики за критеріями і показниками, ми визначили загальний рівень сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театральної діяльності у експериментальній та контрольній групах та подали їх у таблиці 2.5.

**Загальний рівень сформованості музично-естетичної культури
дітей екпериментальної групи**

Рівні	Критерії					
	музично-естетична обізнаність		музично-естетична спрямованість		виконавсько-творча дієздатність	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	22, 2 %	17 %	31 %	30 %	21, 5 %	28 %
Середній	48, 7%	55, 5 %	59, 5 %	59 %	67 %	63 %
Низький	28, 1 %	27, 5 %	9, 5%	11 %	11, 5%	9 %

Для кращої наочності ми подали порівняльний загальний рівень сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі на рис. 2. 2.

Рис. 2.2. Рівень сформованості музично-естетичної культури дітей екпериментальної групи

Якщо порівняти результати сформованості музично-естетичної культури дітей у контрольній і експериментальній групі, то можна виявити лише невеликі розбіжності: високий рівень переважає у контрольній групі на 0, 1 %, середній на 0, 7%, низький більший у експериментальній групі на 0,9

%. Зважаючи на нижчий рівень сформованості музично-естетичної культури у дітей експериментальної групи, ми провели в ній формувальний етап, використовуючи засоби театралізованої діяльності.

2.3. Перебіг і результати формувального експерименту

Зважаючи на поєднання різних видів мистецтва – музики, живопису, літератури, танцю – театр має найбільшу силу впливу на розвиток емоційної сфери дитини дошкільного віку, а значить сприяє формуванню музично-естетичної культури.

Зміст експериментального дослідження було спрямовано на перевірку ефективності педагогічних умов у формуванні музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Було підібрано засоби і методи театралізованої діяльності, створювалося культурно-пізнавальне середовище, враховувались вікові особливості дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна робота орієнтувалась на умінні дітей спілкуватися з однолітками та дорослими у різних життєвих ситуаціях; розвитку творчої уяви і фантазії; умінні володіти диханням, красивою дикцією та артикуляцією; застосовувати виражальні засоби слова; володіти елементарними поняттями театралізованої діяльності.

Серед методичних прийомів ми застосували методи театралізованої гри (ігри-драматизації); ритмопластики (ритмічні, музичні, пластичні вправи, музичні етюди) та культури і техніки мовлення (ігри та вправи, спрямовані на розвиток артикуляції, дикції, інтонації), творчі ігри (ігри-імпровізації, активізація пізнавального інтересу).

Нами розроблено цикл вправ з різних видів театралізованої діяльності. Вправа – це спеціально організоване багаторазове виконання операцій, дій або діяльності з метою оволодіння дітьми різними вміннями і навичками [11].

Для забезпечення педагогічних умов нами було використано таку форму роботи, як екскурсія. З дітьми відвідали театр імені М. С. Щепкіна. Діти ознайомилися з будівлею театру, призначенням театру, короткою історією його виникнення. Провели зустріч з акторами театру Віталієм Калініченком та Максимом Шолохом, які розповіли про людей, що працюють у театрі (режисери, костюмери, гримери, музиканти, танцюристи). Діти відвідали гримерну кімнату, а також кімнату, де створюються декорації, шиються костюми.

Діти переглянули музичну казку «Тото Відважний» за участі уже знайомих акторів. Сюжет казки цікавий та повчальний. У одному місті, яким керує нездара і невмілий ватажок – чванькуватий півень Жан-Жак, трапилася біда. У місто пробралися вороги. На допомогу людям приходять справжній герой і відданий друг песик-таксик Тото. Його сміливе, відважне серце допомогло відвести біду від міста.

Захоплива гра акторів, неймовірно красиві костюми Евеліни, Піона, Жозефіни приворожили дітей. Вони із замиранням серця дивилися виставу.

Вистава наповнена глибоким моральним змістом і прихованим підтекстом, у тому числі гумористичним. Слідкуючи за реакцією дітей, можна сказати, що вони емоційно реагували на витівки півня, підтримували у боротьбі песика, давали йому поради. Отже, така екскурсія-перегляд сприяла формуванню позиції «глядача», який радіє, хвилюється, співчуває і сміється разом з героями.

І сюжет казки, і гра акторів, і весела, задорна музика – все це разом викликало у дітей шквал позитивних емоцій і бажання ходити до театру.

Для дітей старшого дошкільного віку сприймання вистави є потужним засобом емоційного розвитку, тому що спостерігаючи за виразом обличчя дорослого, дитина намагається копіювати вираз обличчя персонажів, показує, як вони сумують, як дивуються, як радіють.

Для забезпечення педагогічних умов були використані засоби театралізованої діяльності, а саме: сценічна дія, мовлення (декламації), співи,

жестикуляція, міміка, слухання (сприймання) музичних та літературних творів. Також ми використовували на музичних заняттях різноманітні театральні вправи, які не тільки знайомлять дитину з різними емоційними станами людини, а й вчать відчувати та передавати свої почуття.

Відомо, що вибору змісту театральних ігор передують багато завдань. Одним з них було зацікавити дітей, допомогти висловити свій внутрішній світ, збагатити емоційно-чуттєвий досвід. Такою була гра-бесіда з персонажами казок за змістом знайомих для дітей казок: «Знайомі герої у нових обставинах» (головні герої творів потрапляють у нові обставини або ситуації); «Колаж із казок» (переплутуються герої з різних казок, один герой мандрує казками); «Рятівні ситуації в казках або оповіданнях» (дитина знаходить вихід зі складних ситуацій; вигадують продовження); «Перекручування казки», «Казка навпаки» тощо. Такі ігри-драматизації сприяють розвитку творчих навичок дітей, сприяють формуванню внутрішнього світу, розвивають творчу уяву, фантазію, художній смак.

Розвитку оперативної слухової пам'яті дітей, зосередженню уваги, самостійності і активності мислення слугують ігрові мовленнєві вправи. Головне їх спрямування – сприймання та усвідомлення тексту, який потім перетворюється в гру. Наприклад, для розучування ми взяли текст вірша О. Пчілки «Метелик»:

Діти бігають, стрибають,
 Діти весело гукають:
 – Ах, метелик! Подивіться!...
 Ось він. Ось він метушиться!
 Та який він гарний, гожий!
 Наче квітка, прехороший!

Ще до початку заняття на фланелеграфі прикріплюється овал зеленого кольору, на якому зображено квіти. Овал із квітами нагадує фрагмент клумби, галявини. Вихователь починає розповідати вірш: «Діти бігають, стрибають...» – і прикріплює на овалі площинні фігурки дітей.

Далі продовжує: «--Ах, метелик! Подивіться!» -- і прикріплює на одній із квіток метелика.

Далі проводиться аналіз тексту:

– Хто пурхав над квітами? Якого кольору був метелик? (Діти фантазують, описують метелика). На кого був схожий метелик?

Емоційне сприймання твору відбувалося за запитаннями:

– Чи прикрасив метелик своїм візитом поляну? Чим метелики схожіта різняться між собою? Який настрої був у вас, коли спостерігали за поляною? А як змінився з появою метелика?

Потім діти вчилися відпрацьовувати естетичне сприймання кожної репліки, виражаючи своє здивування (Ах, метелик! Подивіться!); констатацію факту (Ось він, ось він метушиться); вираження емоцій (Та який він гарний, гожий!); порівняння (Наче квітка, прехороший!).

Далі діти творчо перебудували текст у гру-імпровізацію. Одна дитина – у ролі ведучої, інша – метелик, другі діти – тримають самостійно виготовлені із паперу квіточки. Вони рухаються по колу, підстрибують, сміються. Коли метелик сідає на якусь квіточку, дитина пробує себе у ролі актора, промовляючи другу частину вірша, використовуючи жести, міміку, виразність мовлення. При закріпленні ми використали бадьюру музику, яка допомагала їм виразити свої почуття.

З метою розвитку полілогу, включення дітей у гру-драматизацію у старшому дошкільному віці ми використали текст хороводної гри «Ходить гарбуз по городу». Спочатку вихователь ознайомила дітей з текстом вірша. За допомогою бесіди з'ясували: Де відбувалася дія? Які рослини росли на городі? Хто головний персонаж?

Далі встановили причинно-наслідковий зв'язок: Чому Гарбуз називає всіх своїми родичами? Що для героя є важливим? Якими ви уявили персонажів городини?(Словесне малювання персонажів, розгляд ілюстрацій). Звертається увага на їхній зовнішній вигляд і особливості кожного образу (огірочки-тендітні, бурячки-виносливі, сміливі; морква- в'юнка, біб-

поважний, бараболя – впевнена). Головний персонаж – Гарбуз – поважний, розсудливий.

Потім ми запропонували дітям разом прочитати цей вірш-гру, звертаючи увагу на інтонацію, жести, міміку.

Вихователь починає, а діти промовляють лише репліки (звертається увага на співставлення мовлення кожного персонажу).

Тільки після аналізу змісту і розуміння його дітьми, ми організували гру-драматизацію, розподіливши ролі (гарбуз, ведучий, дині, огірочки, буряки, бараболя, морква, біб). Діти уявили той город-майданчик, на якому ростуть усі овочі. Вони прикрасили його різними рослинками, квітами, створюючи аплікацію на занятті з праці.

Хід гри-драматизації:

Ведучий: Ходить гарбуз по городу,

Питається свого роду...

(Гарбуз зупиняється посередині городу і поважно питає)

А чи живі, чи здорові

Всі родичі гарбузові?

(Ведучий звертається до дині) і каже:

Обізвалась жовта диня

Гарбузова господиня:

(дині виходять на середину і стають коло гарбуза).

Іще живі, ще здорові

Всі родичі гарбузові....

Коли всі діалоги було вичерпано, діти утворили коло навколо гарбуза і хором заспівали кінцівку вірша.

Серед народних хороводних ігор-драматизацій ми використовували такі, як «Панас», «Квочка», «Гуси», «Мак» та ін.

Вправи «Диктор», «Я актор», «Маска» вправляють дітей у виразному мовленні, заучуванні напам'ять віршів, скоромовок, прислів'їв; імітації.

Вправи «Люстерко», «Оживи картинку», «Пісенька оживає» вчать дітей відображати зміст рухами, жестами та мімікою.

Цікавою для дітей була вправа-діалог на вірш Д. Павличка «Віник», в якій повторюється одне й те ж запитання. Такі вправи сприяють розвитку вміння передавати різні емоції (питальні, окличні, подиву, розгубленості),

— Я в кутку стояв за кару.

— Ну то й що?

— Віником мене прозвали.

— Ну то й що?

— Заставляють замітати.

— Ну то й що?

Я в кутку стаю на руки.

— Ну то й що?

— І кажу: беріть за ноги!

— Ну то й що?

— А те, що батько за вушко – круть!

І каже мені:

«Якщо віникові їсти дають,

Замітати повинен сам»

Музично-театральні етюди (вправи зі сценічних дій) «На лісовій галявині», «На виставі», «На вершині гори», «Наші перемогли» вправляють дітей у виявленні відчуттів, емоцій, різних станів. У психологічних етюдах, наприклад, у роботі над піснею муз. О. Хженсцевського «Здрастуй, осінь», ми використали музичний етюд «Ходить осінь лісом», який сприяв не тільки розумінню емоційного змісту пісні, а і формуванню акторської майстерності. Під час попереднього ознайомлення з етюдом, ми визначили і обговорили з дітьми основні цілі: передати виразними рухами, як стоять замріяно ялиночки, як з'являються грибочки на галявині, як надходить осінь-чарівниця, навколо якої кружляють у танку листочки, осінні павучки. Діти розділилися на групи. Під час звучання пісні замріяно стоять на галявині

ялиночки та інші дерева. Та ось з'являється осінь (радісна, яскрава, танцює свій танок). До неї підбігають грибочки, які радіють її приходу і теж стають до неї у танок. Та ось налітає вітер: він зриває листочки, які кружляють навколо дерев. Стає тихо. Вибігають маленькі чорні павучки, які танцюючи зі стрічечками, обплітають дерева і осінь осіннім павутинням.

Таким чином, за допомогою сценічних вправ діти поглиблювали уміння виступати у позиції «артист», самовиражалися. Для передачі образу, його емоцій і настрою, вони використовували різні засоби виразності: міміку, жести, рухи, темп мовлення, сила і тембр голосу.

Для забезпечення педагогічних умов використання культурно-пізнавального середовища і врахування вікових особливостей дітей було запропоновано організувати самостійно музично-драматичну гру. Діти створили гру «Кого зустрів Колобок?», використовуючи маски і м'які іграшки з театрального куточку. Діти не тільки розіграли в ролях відому всім казку, а й імпровізували, самостійно привносячи у виконання ролі фантазію, творчість та вигадки. Вони самі створювали елементи костюмів, вибирали маски, реквізит в театральному куточку.

На вирішення завдань третього компонента (культуротворчого) і забезпечення педагогічних умов ми запропонували дітям скласти свою казку і здійснити її постановку у актовій залі дошкільного закладу.

В. О. Сухомлинський вважав, що створення казок дітьми – це один із засобів пробудження в них пізнавального інтересу, розвитку моральних якостей особистості. З казки починаються перші уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість, казка виховує любов до рідної землі. Для молодших школярів вона стає засобом осмислення, обмірковування та пояснення явищ дійсності. Великий педагог писав: «Я не уявляю навчання дітей не тільки без слухання, а й без створення казки» [75].

Читаючи дітям казки, ми пропонували їм уявити себе кимось із персонажів казки, і розповісти, що вони відчували б, коли були б на місці того чи іншого героя, як би вони вчинили? Так діти краще розуміють настрій і

почуття казкових героїв, а також учаться висловлювати свої думки щодо подій та вчинків героїв. Під час слухання казок ми пропонували дітям вигадати і уявити ситуації, у які потрапляють герої, створити новий сюжет казки способом введення нових персонажів. Так, за допомогою дитячої уяви колобок зустрічається не тільки із зайчиком, вовком та ведмедем, а ще із собачкою, який шукав собі нових друзів у лісі. І так мандруючи, друзі зустрілися з лисичкою, яка полювала на зайчиків, та колобок і собачка виявилися сміливими і прогнали хижу лисицю. Так добро перемогло зло.

При складанні самостійного казкового твору ми використовували прийом спільного мовлення. Тобто, один починає речення, інший його продовжує. Наше завдання було побудувати структурно-логічну схему: «Жили-були собі...», «Одного разу...», «Раптом...», «Та ось тоді...», «І стали вони...».

Після прослухання казки «Колосок» ми запропонували дітям змінити знайомий сюжет, де мишенята ніби стали працюючими, а півник – ледарем. За зразок ми взяли методику О. Запорожець, який організував з групою дошкільників гру-драматизацію в дитячому театрі. Одна частина дітей була «глядачами», інша – виконавцями ролей. Ми спостерігали над тим, що діти не обирають позицію стороннього глядача. Вони активно діють разом із «виконавцями», намагаючись втрутитись у хід подій, приймають позицію позитивних героїв і вороже відносяться до негативних персонажів.

Діти самостійно розподілили ролі, готували костюми, декорації. Ми розуміємо, що формуванню художнього образу великою мірою сприяє візуальна частина театралізованої постановки: декорації, сценічний одяг, аксесуари, реквізит, мізансцени. Художній задум ми обговорили разом з дітьми і їх батьками. Спочатку запропонували дітям створити ескізи на папері. Потім добирали тканина, фурнітура, елементи декору. Дітям до вподоби ті костюми, до створення яких вони залучалися, в яких вони почуваються комфортно і зручно.

У кінці казки ми запитали дітей: «А як зробити, щоб півник став працюючим?» Діти вирішили написати листа півникові з порадою працювати.

В результаті цієї театралізованої діяльності, діти оволоділи початковими вміннями «режисера-сценариста», оформлювача-костюмера, гримера, виготовляли разом з вихователем декорації, оголошення. Важливо те, що діти діяли природно, невимушено, самостійно керуючи своєю «поведінкою». Творчість у самостійній ігровій діяльності стимулювалася предметним середовищем: діти підбирали театральний матеріал, виготовляли запрошення, малювали афіші, що свідчить про врахування нашої педагогічної умови.

Щоб розвивати у дітей необхідно обов'язкове забезпечення такої педагогічної умови, як організація театральної діяльності вихователем і музичним керівником. Ми розробили алгоритм підготовки музично-театральної гри «Маша і ведмідь», який рекомендували вихователям.

Підготовча робота:

1. Знайомство з музичною казкою через ляльковий театр дорослих.
2. Пальчиковий театр для закріплення.
3. Театральна діяльність:
  - 1) ігри і вправи на сценічну уяву і фантазію;
  - 2) емоційно-пластичні вправи;
  - 3) етюди на запам'ятовування сценічних дій;
  - 4) опрацювання музичних партій казки.

План ходу гри.

- 1) Вибір музичної партії через довільне визначення дітей (картки).
- 2) Підбір декорацій, театального реквізиту.
- 3) Показ музичної казки.
- 4) Підбиття підсумків. «Весела гра кульками».

У процесі роботи над ролями ми провели таку роботу:

- склали словесний портрет героїв;

- висловлювали припущення щодо декорацій, одягу (малювали ескізи), сценічного образу;
- придумували різні вчинки героїв; розмірковували над авторськими;
- опрацьовували рухи, жести, міміку героїв у взаєминах з іншими, у вираженні почуттів і вражень;

Таким чином, упродовж формувального експерименту було доведено, що визначені педагогічні умови, які забезпечувалися відповідно до вимог навчальних програм змістом і методами театральної діяльності, сприяли підвищенню інтересу до неї, збагаченню знань і навичок у різних видах музично-естетичної діяльності.

З метою виявлення рівня ефективності запропонованих педагогічних умов щодо формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку, було проведено контрольний зріз.

На контрольному етапі дослідження проведено порівняльні підсумкові зрізи з метою виявлення ефективності педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. Для цього використовувалася та ж діагностична методика, що і ході констатувального етапу експерименту.

Аналіз кількісних показників свідчить, що у експериментальному класі, порівняно з контрольним має місце істотне збільшення чисельності дітей, яким властивий вищий рівень музично-естетичної обізнаності. А саме, на 11, 6 % покращились показники рівня музично-естетичної обізнаності у дітей з низьким рівнем знань. Це свідчить про прояв потреби дітей старшого дошкільного віку у пізнавальній діяльності через різні види театру. Суттєво змінилися показники виконавсько-творчої дієздатності дітей експериментальної групи, що свідчить про те, що дія, гра приносить дітям задоволення. Отже, діагностика критерію виконавсько-творча дієздатність показала, що діти здатні до прояву творчості: самостійно можуть визначитися у створенні сюжету відповідно до заданої теми, яка пов'язана з казкою чи зі знайомим сюжетом.

Порівняльні результати діагностики сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку у експериментальній групі ми подали у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняльні результати діагностики сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі

Рівні	Критерії					
	<i>музично-естетична обізнаність</i>		<i>музично-естетична спрямованість</i>		<i>виконавсько-творча дієздатність</i>	
	Констат.	Контрол.	Констат.	Контрол.	Констат.	Контрол.
Високий	22, 2 %	26, 5 %	31 %	37 %	21, 5 %	26 %
Середній	48, 7 %	57 %	59, 5 %	61 %	67 %	69 %
Низький	28, 1%	16, 5 %	9, 5%	2 %	11, 5 %	5 %

Порівняльні результати діагностики сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку у контрольній групі ми подали у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльні результати діагностики сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку у контрольній групі

Рівні	Критерії					
	<i>музично-естетична обізнаність</i>		<i>музично-естетична спрямованість</i>		<i>виконавсько-творча дієздатність</i>	
	Конст.	Контрол.	Констат.	Контрол.	Констат.	Контрол.
Високий	17 %	18, 6 %	30 %	31 %	28 %	29, 2 %
Середній	55, 5 %	55 %	59 %	59, 3 %	63 %	63 %
Низький	27, 5 %	26, 4%	11 %	9, 7 %	9 %	7, 8 %

Динаміка змін кількісних показників у контрольній групі свідчить, що рівень музично-естетичної культури дітей контрольного класу змінився несуттєво, що було викликано проведенням ряду занять.

Отже, співставлення кількісних показників констатувального і контрольного етапів експерименту переконує в доцільності використання педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

Висновки до розділу 2

Для досягнення мети експериментально-дослідної роботи було визначено педагогічні кмови та проведено критеріально-рівневе оцінювання сформованості музично-естетичної культури дітей цього вікового періоду.

Сформульовано такі основні педагогічні умови: 1) використання різних засобів, форм і методів музичного мистецтва; 2) застосування засобів театралізованої діяльності; 3) створення культурно-пізнавального середовища; 4) врахування вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Визначено компоненти формування музично-естетичної культури: когнітивний; емоційно-ціннісний; культуротворчий. Означено відповідні критерії для визначення рівнів сформованості досліджуваного феномена: *музично-естетична обізнаність, музично-естетична спрямованість, виконавсько-творча дієздатність*. Відповідно до критеріїв та показників нами було визначено рівні сформованості музично-естетичної культури, а саме: високий, середній, низький. Констатувальний експеримент проводився за кожним критерієм окремо. Аналіз результатів показав необхідність та доцільність впровадження певних педагогічних умов для підвищення рівня сформованості музично-естетичної культури у дітей.

В експериментальній групі ми провели формувальний етап дослідження, використовуючи засоби театралізованої діяльності. Контрольний зріз показав позитивну динаміку змін кількісних показників у експериментальній групі, що свідчить про підвищення рівня музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі визначено та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. Узагальнення результатів дослідження дозволило сформулювати такі загальні **висновки**:

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясовано теоретичні основи формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Сутність *музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку* у нашому дослідженні ми розглядаємо як інтегративне особистісне утворення, що виникає як поєднання музично-естетичної обізнаності, музично-естетичної спрямованості на основі взаємодії різних видів музичної діяльності в результаті якої забезпечуються потреби та інтереси дитини, формуються естетичні смаки, ідеали, погляди.

Формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку повинно спиратися на їх вікові *психолого-педагогічні особливості*, серед яких: особливості фізичного розвитку (послаблюються деякі ланки м'язової системи і суглобових зв'язок, уповільнюється темп росту дітей); особливості психічного розвитку (загальне його вдосконалення: з'являються асоціативні зв'язки, власні судження, естетичні уявлення; зростає роль гальмівних процесів; підсилюється стійкість пам'яті, уваги, уяви); особливості театралізованої діяльності (розуміння змісту театралізованої вистави, художнього образу через засоби – музику, слово, міміку, жести, сценічну дію; схильність до наслідування та зображення; ініціативність у творчих проявах; свідоме й виважене ставлення; збільшується самостійність та ініціативність).

Схарактеризовано роль театралізованої діяльності та її засобів у формуванні музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що *театралізована діяльність* є художньою діяльністю, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в

ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Вона вважається одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, зокрема старшого дошкільного віку. Завдяки синтезу різних видів мистецтв (образотворчого, музичного, танцювального), а також поєднанню співу, рухів, художнього слова, жестикуляції, гри на музичних інструментах, міміки, пантоміми для створення художнього образу активізуються процеси розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку.

2. На основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури визначено та визначено наступні педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

1) Використання різних засобів, форм і методів музичного навчання й виховання.

2) Створення культурно-пізнавального середовища: предметно-ігрове середовище; медіа-ігрове середовище.

3) Застосування засобів театралізованої діяльності.

4) Врахування вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку.

3. Обґрунтовано критеріально-рівневе оцінювання музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку. Визначено компоненти формування музично-естетичної культури: когнітивний; емоційно-ціннісний; культуротворчий. Означено відповідні критерії та показники для визначення рівнів сформованості досліджуваного феномена: *музично-естетична обізнаність* з показниками: а) наявність музичних знань у галузі музичного мистецтва, б) наявність музичних знань у галузі театрального мистецтва; *музично-естетична спрямованість* з показниками: а) стійкий інтерес до музичної та театралізованої діяльності; б) навички сприйняття й оцінювання музичного й театрального мистецтва; *виконавсько-творча дієдатність* з показниками: а) наявність досвіду музичної та сценічної імітації, б) здатність до ритмічної, вокальної, рухової імпровізації, до створення музичних дидактичних ігор та інсценування музики. Відповідно

до критеріїв та показників нами було визначено рівні сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку, а саме: високий, середній, низький.

За результатами проведеного констатувального експерименту визначено доцільність впровадження певних педагогічних умов для підвищення рівня сформованості музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку.

4. Проведене дослідження щодо ефективності педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності показало наступні результати: кількісний і якісний аналіз результатів контрольного тестування демонструє значні позитивні зміни у сформованості музично-естетичної культури дітей експериментальної групи. Дослідним шляхом доведено, що у дітей підвищився рівень музично-естетичної культури, а саме: у контрольній групі – низький рівень мають 26,4 % / 9,7% / 7,8%, середній рівень мають – 55% / 59,3% / 63%, високий – 18,6% / 31% / 29,2 % дітей. В експериментальній групі – низький рівень мають 16,5 % / 2% / 5%, середній рівень – 57% / 61% / 69 %, високий – 26,5% / 37% / 26% дітей. Результати подано по кожному критерію окремо.

Отже, аналіз результатів формувального експерименту дає підстави констатувати, що ефективність визначених педагогічних умов формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності є результативним.

Отримані результати відкривають перспективу для більш глибокого вивчення питання формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андриющенко В. П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. О., 2000. С. 20 URL:https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Provorova.pdf].
2. Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2018: збірник статей молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С. П. 2018. 254 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / наук. кер. А.М. Богуш. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. 3-тє вид., випр. К.: Світич, 2009. 430 с.
5. Білан О. «Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика: монографія. Запоріжжя, Просвіта, 2002. 216 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
8. Богуш А.М., Березовська Л.І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. О: М.П. Черкасов, 2008. 203 с.
9. Бондар В.І. Дидактика. Київ: Либідь. 2005.
10. Ватаманюк Г. П. Музика в країні Дошкілля : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ.: Аксіома, 2008. 260 с.
11. Вашуленко О. В. Розвиток поглядів на повторення як педагогічну проблему. Шлях освіти. 2002. № 1. С. 43-48.

URL:<https://lib.iitta.gov.ua/713545/1/%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%>

12. Верховинець В. М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошк. і мол. шк. в. 5-ти вид. К. : Муз. Україна, 1989. 343 с.
13. Вітвицька С. С. Естетичне виховання майбутнього вчителя в контексті ідей В.О. Сухомлинського. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 142-150.
14. Винниченко М. Д. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: зб. матеріалів Всеукр. відкр. наук. практ. конф. (Суми 7-9 квітня 2011 р.). СДНУ ім. Макаренка. Суми: Винниченко М.Д., 2011. 252 с.
15. Вивчення музики в 1–4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів. Х.: Скорпіон, 2003. 144 с.
16. Воевідко Л. М. Методика музичного виховання : навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І. : Абетка, 2019. 220 с.
17. Гадалова І.М. Методика викладання музики у початкових класах: навч. посібник К.: ІСДО, 1994. 272 с.
18. Галузяк В.М., Хохловська І.Л. Педагогічна діагностика: Курс лекцій. Вінниця: ТОВ «Нілан» ЛТД, 2015. 155 с.
19. Гелунова А.М. У світі музики: розробки занять для дітей від 4-6 років. Харків: Основа, 2008. 317 с.
20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
21. Гончаров І. Естетичне виховання дошкільників і молодших школярів засобами мистецтва і реальності. К. : Педагогіка, 2006. 128 с.
22. Горопаха Н. Виховання культури дітей : посіб. для виховат. дошк. Закладів. Рівне : Волинські обереги, 2011. 211 с.
23. Грінченко М. Історія української музики. К. : Спілка, 1922.

24. Гумінська О. Інтерактивні методи на уроках музики. Завуч. 2004. № 32. С. 4- 10.
25. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2007. с. 50.
26. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). *Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. Київ, 1993.* URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)
27. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів: навч. – метод. посібн. Ін-т змісту і методів навчання. К., 1998. 390 с.
28. Дін Юнь. Формування музичної культури молодших школярів у процесі фортепіанного навчання в мистецьких позашкільних закладах освіти. *Дис.. канд. пед. наук: 13.00.01. Національний пед. універ. імені М. П. Драгоманова, 2016.* URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Ding_Yun.pdf
29. Ельконін Д. Навчання і розвиток дитини дошкільного віку. К. : Освіта, 2002. С. 96-102.
30. Естетичне виховання: Довідник / упорядн. Н.О. Яранцева. К.: Політвидав. Україна, 1988. 214 с.
31. Естетика: навч. посіб. / за ред. В.О.Лозового. К.: ЮрнінкомІнтер, 2007. С.179.
32. Естетика і етика педагогічної дії: збірник наукових праць. *Випуск 13. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, відділ змісту та технологій навчання дорослих.* К., 2016 р. 216 с.
33. Запорожець О. Основи дошкільної педагогіки / під ред. Т. Маркової, О. Запорожця. К. :Освіта, 2006. 430 с.
34. Зимина И. Театр и театрализованные игры в детском саду. *Дошкольное воспитание, 2005. № 4. С. 3 – 4*
35. Кабалецький Д. Прекрасне породжує добро. К. : Педагогіка, 2005. 160 с.

36. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. К. : Освіта, 1998. – 255 с.
37. Коченгіна М.В. Використання художньої літератури для дітей у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу: науково-методичний посібник. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2012. 180 с.
38. Кравченко Оксана. Педагогічні умови формування музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2021: збірник статей молодих науковців*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 79-85.
39. Кравченко Оксана, Пушкар Лариса. Сутнісні та змістові характеристики музично-естетичної культури дітей дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 86-90.
40. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навчальний посібник. К., Заповіт, 1996, 352с.
41. Кушка Я. Методика музичного виховання дітей: навч. посіб. для вищ.навч. закл. культури і мистецтв. Вінниця: Нова Книга, 2007. 216 с.
42. Леонт'єв О. Деякі проблеми психології мистецтва. *Особистість. Внутрішній світ і самореалізація. Ідеї, концепції, погляди. Психологічна служба*, 2003. № 5. С. 8-12.
43. Лобова О. В. Генеза поняття «музична культура особистості» в контексті загальної музичної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. праць. Випуск 13. Ін-т педаг. осв. і освіти дорослих НАПН України*. К., 2016 р. 216 с.
44. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія і практика: монографія. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 511.

45. Ляховець О.В. Театралізована діяльність у дітей дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад. 2009. №2. С. 13-19. URL: <https://bdpu.org.ua/wpcontent/uploads/2019/02/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%8F->
46. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва — джерело освітніх інновацій. Мистецтво та освіта. 2001. № 1. С. 3-5.
47. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. С. 178.
48. Мельничук С. Г. Естетичне та трудове виховання молодших школярів: посібник для студентів педагогічних факультетів, вчителів початкових класів, вихователів С. Г. Мельничук, К.: 1994
49. Мельничук С.Г. Педагогіка (Теорія виховання): навчальний посібник. К .: Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с..
50. Метлов М. А. Музика-дітям. М: Просвітництв, 2001. С. 144.
51. Методика музичного виховання: посібник. Рівне: РДГІМ, 2003. С. 160 с.
52. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія : навчальний посібник .Суми: Козацький вал, 2009. 208 с.
53. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: Збірник методичних матеріалів / упоряд. І.А. Романюк. Тернопіль: Мандрівець, 2007.104 с .
54. Новгородська Ю. Г. Методика музичного виховання дошкільників : конспект лекцій. Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. Ніжин, 2008. 128 с.
55. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. К. : КНУКІМ, 2006. 288 с.
56. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / за ред. О. М. Олійник. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 163.

URL:<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1632/Oliinyk-O.M.-Teatra>

57. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.

58. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін . К.: Освіта України, 2008. 274 с.

59. Падалка Г. М. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін у системі педагогічної освіти / за ред. В . Г. Бутенка. Херсон: ХДПІ, 1995. 104 с.

60. Педагогіка музичного сприймання: навчально-методичний посібник до курсу *«Історія і методика вищої мистецької освіти» для студентів спеціальності 014.13 Музичне мистецтво другого (магістерського) рівня вищої освіти* / уклад.: М.В. Білецька. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 226 с.

61. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академвидав», 2006. 456 с.

62. Про дошкільну освіту. *Положення про заклад дошкільної освіти* *Постанова Кабінету міністрів України 27.01.2021 № 86*. URL <http://kost.osv.org.ua/news/1613376340/>

63. Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі «Грайлик» / за ред. О. М. Березіна та ін. Тернопіль :Мандрівець, 2014. 56 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytkuditey/graylikberezina.pdf>

64. Романюк І. А. Музичне виховання у дошкільному закладі: збірник методичних матеріалів. І. А Романюк. Тернопіль: Мандрівець, 2007. 339 с.

65. Романюк І. А. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 280 с.

66. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2001. 216 с.
67. Рудницька О.П. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський щорічник*. Київ; Ченстохова. 2000. Вип. II. С. 233- 245.
68. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 248с.
69. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. К.: ТОВ «Інтерпроф», 2002. 270 с.
70. Русова С. Ф. Розвиток мови дитини. Вибрані твори. К.: Освіта, 1996. С. 113.
71. Савченко О. Я. Покликання початкової школи. Початкова школа. 2008. №2. С.3.
72. Сбітнєва О. Хоровий спів як ефективний засіб естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2017. № 2 (1).URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua> > cgi-bin > irbis_nbuv >
73. Словник української мови / за ред. В. М. Русанівський. К. : Наукова думка. 2010. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd>
74. Столяренко Л. Д. Культурологія: учеб. пособие / за ред. Л.Д. Столяренко. 4 е изд. М. Ростов на /Д URL:<https://stud.com.ua/5560/kulturologiya/kulturolo>
75. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах, т. 3. К., Радянська школа, 1977, с.193.
76. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 3. К.: Радянська школа, 1977. 670 с.

77. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори в п'яти томах*. Т. 1. К.: Радянська школа, 1976. 654 с.
78. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. «Радянська школа». Київ. 1977.
79. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.
80. Театральна самодіяльність школярів: основи педаг. керівництва / за ред. Ю. І. Рубіна, Т. Ф. Завадська. 2-ге вид., М. Просвещение, 1983. 176 с.
81. Терещенко О. П. Пізнання дитиною добра засобами мистецтва: Формування базових моральних цінностей у молодших дошкільників засобами мистецтва: навч метод посіб. до Базової прогр. розв. дит. дошк. віку «Я у Світі. К.: Наш час; Х. : Ранок, 2010. 79 с.
82. Тодосієнко Н. Виховання гуманітарно розвиненої особистості майбутнього учителя початкових класів і музики засобами інтеграції мистецьких дисциплін: зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми виконавської підготовки викладачів мистецьких дисциплін». Херсон, 4 квітня 2016. Науковевидання / за ред. А. В. Козир та ін. Херсон, 2016. 183 с.
83. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб./С.І.Матвієнко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297
URL:<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/75/3/%D0%9C%D0%B0%>
84. Товкач І. Індивідуальні особливості дітей дошкільного віку в ракурсі теоретичних розробок педагогів і психологів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 2 (45). С. 123-126.
85. Чернявська М. В. Музична підготовка вихователя дошкільного закладу як компонент його професійної майстерності: методичний посібник.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2009. URL: [nauka/hnpu/edu/ua/sites/default/fahovi %20/vudannia/ 2009/](http://nauka/hnpu/edu/ua/sites/default/fahovi%20vudannia/2009/).

86. Шевчук А. С. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності: *навч.-метод. посіб.* А. С. Шевчук. К.: Шкільний світ, 2006. 128 с.

87. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка : підручник / за ред. В. Д. Шульгіна ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Вид. 3-тє, допов. Київ : НАКККіМ, 2016. 262 с.

88. Якимчук С. Методика музичного виховання. Рівне: РДГІМ, 2003. – 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник для дітей старшого дошкільного віку

Гра «Що можна робити у театрі, а що ні»

(Ведучий називає дії. Якщо правилом дозволяється це робити в театрі, то діти плескають в долоні, якщо «ні», то діти тупотять ногами).

Називаються такі дії: плескати в долоні, милуватися грою героїв, дивитися, кричати, заважати, їсти насіння, шурхотіти папером

Гра «Переплутані малюнки»

Діти по черзі витягують із чарівної скриньки картки з малюнками, на яких зображено героїв казок, наприклад:

Червона Шапочка *(намальована в зеленій шапочці)*. Діти відгадують назву казки і вказують на помилку в малюнку.

Кіт у Чоботях *(кота намальовано в кросівках)*

Буратіно і золотий ключик *(Буратіно тримає сачок для рибалки)*

Курочка ряба *(намальовано на гніздечку півника)*

Про Лисичку і Журавля *(Журавель їсть із глечика).*

Гра-конкурс «Відгадай назву казки»

1. Сидить півник на печі,

Їсмить смачненькі калачі.

Ось лисичка прибігає

Півника мерщій хапає.

Біжить півень рятувати

В лиса півника забрати.

2. Старенька бабуся у лісі жила.

Гостинці до неї онука несла.

Хто дівчинку цю по дорозі зустрів?
Як казочка зветься? Хто б мені відповів?

3. На городі виростала, сили набирала.
Непомітно, дуже швидко великою стала.
Став тут дід усіх гукати: «Час красуню витягати!»
А цю казку, діти, ви встигли відгадати?

Бесіда за запитаннями:

- Як часто Ви відвідуєте театр?
- З ким ви ходите до театру?
- Яку першу виставу в театрі Ви переглянули?
- Які вистави любите дивитися?
- Яка вистава вам найбільше сподобалася?
- Які види театрів знаєте?
- Які з видів найбільше подобаються?
- Чи грали ви які-небудь ролі в театрі?- Влаштовуєте ви дома театральні вистави для батьків?
- Чи є у вас вдома диски чи касети із записами театральних вистав?

Діагностування вихователів
щодо здійснення музичного-естетичного виховання у закладах
дошкільної освіти

1. Чи вважаєте ви себе фахівцями у галузі музично-естетичного виховання?
  - 1) вважаю;
  - 2) не вважаю;
  - 3) середній рівень підготовки;
  - 4) інше.
2. Чи потребує сучасна дошкільна освіта впровадження в зміст освітньо-виховної роботи формування музично-естетичної компетентності?
  - 1) так;
  - 2) ні;
  - 3) не знаю.
3. Як впливає музика на розуміння вихователем внутрішнього світу вихованця?
  - 1) завдяки пізнанню музичних інтересів дошкільників;
  - 2) через встановлення музичних контактів;
  - 3) поглиблює проникнення у внутрішній світ дитини;
  - 4) не впливає;
  - 5) інше;
4. Як впливає музика на творчий розвиток вихователя?
  - 1) сприяє художньо-естетичному вихованню;
  - 2) розширює світогляд;
  - 3) збагачує духовну культуру;
  - 4) стимулює потребу у творчій діяльності;
  - 5) викликає бажання самостійно музикувати;
  - 6) пробуджує асоціативні переживання;
  - 7) не впливає;
5. На становлення яких професійних якостей музика впливає більше?
  - 1) уміння проводити виховну роботу;
  - 2) розвиток духовних якостей учителя;
  - 3) здатність до спілкування;
  - 4) формування моральних позицій;
  - 5) не впливає;
6. Чи може допомогти музика вихователеві у проведенні занять?
  - 1) часто;

- 2) не часто;
  - 3) не може;
7. Що, на Вашу думку, важливо знати вихователеві в галузі музики?
- 1) музичні твори та їх авторів;
  - 2) різні критичні судження про музику;
  - 3) елементи теорії та історії музики;
  - 4) взаємозв'язок музики з іншими видами мистецтв;
  - 5) способи впливу музики на розвиток вихованця;
  - 6) інше;
8. Назвіть джерело отримання знань з музично-естетичного виховання?
- 1) лекції і практичні заняття;
  - 2) педагогічна практика;
  - 3) самостійно;
  - 4) інше;
9. Як Ви вважаєте, від чого залежить правильний підбір музичного матеріалу?
- 1) від змісту навчального матеріалу;
  - 2) від підготовки вчителя;
  - 3) від підготовки дітей;
  - 4) від вікових особливостей дітей;
  - 5) від специфіки навчальних і виховних заходів.
10. Яким видам діяльності на заняттях з музики Ви надаєте перевагу?
- 1) руховим вправам;
  - 2) співу;
  - 3) малюванню;
  - 4) імпровізації.
11. Якому технічному обладнанню Ви надаєте перевагу на заняттях?
- 1) програвач;
  - 2) комп'ютер;
  - 3) дитячі музичні інструменти;
  - 4) інше.

Дякуємо за участь!

Види театрів для застосування у ЗДО

- **Тіньовий театр**

Тут необхідний екран з напівпрозорого паперу, виразно вирізані чорні плоскі персонажі і яскраве джерело світла за ними, завдяки якому персонажі відтіняються на екрані.

Цікаві зображення отримують за допомогою пальців рук, наприклад, можна зробити гусака, зайця, сердитого індика. Дуже важливо супроводжувати показ звучанням.

Щоб показувати сценку з деякими персонажами одночасно, необхідно встановити внизу екрану планку, на якій можна прикріпити фігуру. Фігури потрібно розміщувати вниз екрану, щоб тіні були чіткішими. Театр тіней добре використовувати під час дозвілля.

- **Фланелеограф**

Картинки показують на екрані. Утримує їх зчеплення фланелі, якою затягнуті екран і зворотня сторона картинки. Замість фланелі на картинки можна наклеювати і шматочки наждачного паперу. Малюнки необхідно підбирати разом з дітьми, це викликає у них величезне задоволення. Можна використовувати і природний матеріал.

Різноманітні по формі екрани дозволяють створювати «живі» картинки, які зручно демонструвати всій групі дітей.

- **Пальчиковий театр**

Це ігри-розваги, ігри-потіхи, казки, різні інсценівки, які супроводжуються показом ляльок, що одягаються на пальці і діють за персонажа, зображення якого на руці.

У ході гри дитина рухає одним або двома пальцями, проговорюючи текст, переміщуючись за ширмою. Можна обходитись і без ширми і зображувати дії, переміщуючись вільно по кімнаті. За допомогою цього виду театру можна показати одночасно декілька персонажів.

- **Ляльковий театр**

Для вистав характернее вільне поєднання різних типів ляльок, а також різних прийомів і засобів – все це підпорядковано виявленню специфіки мистецтва.

Вистава переносить дітей у чарівний світ, де все казкове – реальне і фантастичне.

Діти люблять, коли герої вистави стрибають, говорять, виконують різні рухи. Це викликає в них жваву реакцію, яскраве емоційне ставлення до дійових осіб і прагнення стати безпосереднім учасником подій.

Ляльковий театр використовується не тільки як розвага для дітей, але й як засіб виховання високих моральних якостей та позитивних рис характеру.

- **Театр бі-ба-бо**

Бі-ба-бо - найпростіша лялька, що складається з голови і сукні у вигляді рукавички. Голова має спеціальний отвір підвказівний палець, а великий і середній палець служать для жестикуляції руками ляльки.

Театр нагадує ляльковий.

- **Театр Петрушок**

Театр Петрушок – це спектаклі за участю спеціальних ляльок, у яких тулубпустий (сорочка, рукавичка), що одягається на руку. Рух її голови здійснюється за допомогою рухів пальців, кисті руки. Ляльки звичайно діють на ширмі, за якою ховається ляльковод.

- **Театр маріонеток**

Театр маріонеток – ляльки, які рухаються за допомогою ниток, що відходять від усіх рухомих частин персонажу (рук, ніг, голови) і сходяться вгорі на хрестовині.

- **Театр естрадної ляльки**

Театр естрадної ляльки – це великі ляльки в зріст людини, пошиті з тканини, набиті ватою або поролоном. Ноги та руки ляльок за допомогою резинок кріпляться до ніг та рук ляльководів, голівка приводиться в рух рукою дитини. Цей театр ще має назву "Театр «живої руки».

- **Театри з покидькових матеріалів**

- **Театр повітряних кульок** – наповнена повітрям кулька оздоблюється заготовленими деталями – очима, носом, вухами, бантиками тощо.

Театр коробок – будь-які коробки однакових чи різних розмірів, оздоблюються деталями і з ними розігрується інсценівка. По такому ж принципу ляльок можна виготовити із пластикових пляшок, циліндрів і поролону.

Театр рукавичок – лицьова сторона рукавички (готової чи зшитої) формується заготовленими деталями, пришитими до основної тканини. Волосся, вуха, бороду вдало імітують нитки, бахрома. Прикраси, бантики, комірці не повинні перевантажувати рукавичку. Зворотній бік оформляється деталями (хустка, хвостик).

Театр-пуф – інсценізація творів з допомогою персоніфікованих пуфиків – м'яких подушок – іграшок (тваринки, комахи тощо).

Магнітний театр – дітей можна порадувати, здивувати, якщо пристосувати зроблені ними іграшки для магнітного театру. Для цього потрібно смужками паперу прикріпити до нижніх частин конусів і циліндрів шматочки металу. Металеві шматочки можна розмістити в отворах катушок. Зробимо підставку для показу такого театру. До фанери або твердого картону приклеїти шматок тканини, для того, щоб діти не бачили як ми будемо пересувати магніт під підставкою. Встановити підставку можна на край двох зсунутих столів. Іграшки будуть «ходити», «бігати».

Гра-драматизація для дітей старшого дошкільного віку

«Як Сніговики зиму зустрічали»

Дійові особи: Сніговик, Сніговички, Мороз, бурульки, Завірюха, сніжинки, Зима.

Декорації: зимовий ліс, теремок з криги і снігу, біля нього лава.

Хід вистави:

Звучить «Вальс сніжинок» з балету П. чайковського «Лускунчик». З-за теремка виходить Сніговик.

Сніговик:

Я великий Сніговик
Жити в лісі здавна звик.
Оселився в теремку—
Стіни з криги, дах з сніжку.
Де ж сніговички-малята
Гей виходьте-но із хати!
Вибігають сніговички.

Сніговички:

В руки мітли ми візьмемо—
Двір хутенько підметемо,
Бо невдовзі до хатини
Прийдуть друзі на гостини.

Виконують танець сніговичків з мітлами. Сідають на лаву біля хатинки. Входить Мороз

Мороз

Йде Мороз – усі тремтять,
У хати ховаються,
А озера і річки
Кригою вкриваються. (підходить до хатинки)
О! А це хто тут гуляє?
Від Мороза не тікає...
Зараз я їх налякаю
І за щічки пощипаю!
Рухлива гра «Мороз»

Мороз намагається вщипнути глядачів, а потім сніговичків. Ті тікають, сміються.

Мороз:

Та хто ж ви такі?

Сніговик:

Я великий Сніговик!

Сніговички (разом):

Ми – малі сніговички!

Сніговик і сніговички:

Йди до нас на поріг

Спечемо тобі пиріг.

(Виконують пісню «Морозець»Муз. Б. фільц.

Під музику виходять бурульки. Виконують «Танець Бурульок».

Бурульки:

Ой, а що це? Теремок?

Сніговички:

Теремок-холодок!

Сніговички:

В гості завітайте

І з нами пограйте.

Бурульки:

А хто ж ви такі?

Сніговик:

Я – великий сніговик!

Сніговички:

Ми малі сніговички

Мороз

Я Мороз. Кажіть мерщій

Ви хто будете такі?

Бурульки по черзі:

Крижані бурульки ми

Подаруночки зими.

Дуже гарні ми на вроду

Хоч усі простого роду.

Зроблені з водички

Крижані сестрички.

Коли вечір надійде

Кожна з нас тоді росте.

А як сонце сяє—

Краплями стікаєм.

З нами хочете пограти?

А не змерзнуть рученята?

Гра «Передай бурульку»

Усі діти стають у коло і під музику передають бурульку з рук у руки(муляж), називаючи слова-ознаки, якими її можна описати. Всі сідають біля хатки.

Звучить музика завірюхи. Вибігає, кружляючи, завірюха.

Завірюха:

Вітер свище, сніг мете
Завірюха лісом йде.
Гнуться сосни та ялини..
О! А що це за хатина?

Сніговички:

Заходь до нас на гостину.

Завірюха:

Ще такого не бувало
Щоб мене у хату звали.
Хто ж ви такі?

Сніговик: Я – великий сніговик!

Сніговички:

Ми малі сніговички

Мороз:

Я Мороз.

Бурульки:

Ми бурульки гарні. Завірюха:
Компанія, бачу славно!
Та ви знаєте : де я,
Там уся моя сім'я.
Донечки-сніжинки,
Вправні балеринки.

Сніговик:

То гукай і їх хутчіше –
Разом буде веселіше!

Завірюха:

Летіть сюди сніжинки

Станцюйте круг ялинки.

Вибігають сніжинки. «Танець сніжинок».

Сніжинки (по черзі):

Закружляли скрізь сніжинки
Як метелики, прудкі.
Прилетіли до ялинки—
Посідали на гілки.

Тут і вітерець гуляє,
У танок нас закружляє.
Ми високо літаємо.
Танцюємо, кружляємо.

Запрошують усіх до гри «Снігопад».

Всі кружляють під музику, зображуючи рух сніжинок. Коли музика зупиняється, мають прихилитися до землі і завмерти.

Виходить ЗИМА.

Зима:

Я зима, спішу до вас.
Бо настав уже мій час!
(підходить до кожного персонажу).
Ну й Мороз! А Завірюха!
Снігу намела пол вуха.
Ось бурульки на хатинці,
І сніжинки на стежинці.
В теремочое на гостину
Вся зійшлась моя родина.
Час настав мій панувати,
Вас, шановні, звеселяти!

(Усі стають у коло, співають)